Literatura un Māksla

LATVIJAS PADOMJU RAKSTNIEKU, KOMPONISTU, MĀKSLINIEKU UN ARCHITEKTU SAVIENĪBU LAIKRAKSTS

1947. G. 25. JULIJĀ Nr. 30 (132)

ŠAI NUMURĀ:

Ievads — PAR BOLŠEVISTISKU LITERATURAS KRITIKU UN PĒTNIECĪBU. PSRS AUGSTĀKĀS PADOMES PREZIDIJA DEKRĒTS. O. Ābols — MĀKSLU — BALTIJAS JŪRNIEKIEM. A. Imermanis — ESKADRA DODAS JŪRĀ. N. Nikolajevs — Bergins — ALEKSEJA TOLSTOJA «SĀPJU CEĻI» LATVIEŠU VALODĀ. J. Niedre — LATVIJAS FOLKLORISTIKAS PADOMJU CEĻŠ. K. Simonovs — LEŅINA ORDENIS. J. Mednieks — «VECIE DRAUGI» MASKAVAS M. N. JERMOLOVAS VĀRDĀ NOSAUKTĀ TEATRA UZVEDUMĀ. M. Rešals — «KĀ JUMS TIK». A. Putāns — PLOSTNIEKA DZIESMA. A. Dimants — «ČIGĀNU BARONA» RADIORAIDIJUMS. M. Rešals — KRIEVU TEATRA KULTŪRA. U. Skulme — LEO SVEMPS PIECDESMITGADNIEKS. J. Pabērzs — ĀRZEMJU AUTORU GRĀMATAS LATVIEŠU VALODĀ. A. Caks — RIGAS JŪRAS OSTAS UN RŪPNIECĪBAS OBJEKTU ATJAUNOŠANAI VELTĪTA IZSTĀDE. M. Zālīte — PĒTERIS BARISONS. A. Eglītis — ATRASTI JAUNI JAŅA ROZENTĀLA DARBI.

PAR BOLŠEVISTISKU LITERATURAS KRITIKU UN PĒTNIECĪBU

Nesen notikušajā Vissavienības padomju rakstnieku valdes XI plenumā izcila uzmanība tika veltīta literaturas kritikas un pētniecības jautājumiem.

PSRS Padomju rakstnieku savienības generalsekretars b. A. Fadejevs un Savienoto republiku rakstnieku organizaciju atbildīgie darbinieki savos referatos konstatēja, ka literaturas kritika šobrīd vēl tālu neapmierina tās prasības ko tai, kā mūsu literaturas audzinātājai, stāda partijas Centrālās komitejas lēmums par žurnaliem «Zvezda» un «Ļeņingrad». Visi runātāji, atzīmējuši kritikā zināmu rosmi pēc VK(b)P CK lēmumiem, bija spiesti atzīt, ka kritika nav vēl pietiekami principiala un partejiska, nedroši iztirzā socialistiskā realisma problemas, nedod pietiekamu pretsparu buržuazisko nacionalistu uzskatu paliekām, ka literaturas pētniecība maz nodarbojas ar tagadnes problemām, bet atsevišķi tās pārstāvji klanās Rietumu buržuazisko teoriju un reakcionarās kulturas priekšā.

Viss teiktais vēl vairāk attiecināms uz mūsu republikas literaturas kritiku, it sevišķi literaturas pētniecību. Par to tika runāts arī Latvijas Padomju rakstnieku otrajā kongresā, par to kritikai asus, bet pamatotus pārmetumus nācās saņemt Rakstnieku savienības partijas pirmorganizacijas atskaites sapulcē.

Par ko saņēma pārmetumus mūsu kritika? Pirmkārt par to, ka pēc partijas pagājušā gada nopietnajiem lēmumiem ideoloģiskajos jautājumos presē vēl arvien parādās maz rakstu par padomju literaturas svarīgajām problemām, ka liela daļa rakstu slimo ar vispārēju fražainību, pat paviršību, ka tie neatsedz parādību būtību, sasaista to ar konkretiem darbiem un piemēriem literaturā.

Kritiķi šīs problemas spēs atrisināt vienīgi tad, ja viņi daudz dziļāk un vispusīgāk apgūs marksisma-ļeņinisma teoriju, dialektisko metodi un partejisma principus literaturas un mākslas jautājumos. Palaban pie mums stāvoklis tāds, ka kritiķi gan mīl citēt marksisma klasiķu darbus, bet vadīties no tiem, konkretas parādības literaturā izskaidrot vēl neprot, vai dara to kļūdaini. Tas ar maz izņēmumiem sakāms par visiem mūsu šaurajiem kritiķu kadriem. Tāpēc kritiķu teoretiskā līmeņa celšana, jaunu bolševistisku kadru audzināšana šai nozarē, ir pats nopietnākais jautājums, no kā atkariga kritikas atpalicības likvidēšana un tās pacēlums līdz tiem uzdevumiem, kādus tai stāda padomju literaturas idejiskās un mākslinieciskās augšupejas veicināšana.

Ne mazāk pārmetumu mūsu kritiķi izpelnījās par to, ka viņi vēl pilnam nav atraisījušies no kaitīgās iztapības, personīgajām interesēm, draugu būšanas un trūkumu noklušēšanas, vērtējot atsevišķu rakstnieku darbus. Te mūsu kritika ir vairāk kā nedroša un baidās pateikt atklātu vārdu, tādā kārtā principialu nostāju ziedojot šaurām draudzības interesēm. Bet atklāta bolševistiska kritika un paškritika ir pārbaudīts ierocis, bez kā grūti iedomāties mūsu sabiedrības un kulturas virzīšanu uz priekšu, bez kā neiespējami jauni sasniegumi jebkurā dzīves nozarē. «Biedrs Stalins mūs māca, — ja mēs vēlamies saglabāt kadrus, mācīt un audzināt tos, tad mums nav jābaidās kādu apvainot, nav jābaidās principalas, drošas, atklātas un objektīvas kritikas. Bez kritikas, kura katra organizacija, tajā skaitā arī literara, var izkurtēt. Bez kritikas katra slimība var iet dziļumā un būs grūti ar to tikt galā. Tikai drošа un atklāta kritika palīdz mūsu cilvēkiem papildināties, mudina viņus iet uz priekšu, tikt galā ar sava darba trūkumiem. Tur, kur nav kritikas, tur ieviešas sasmakums un stagnacija, tur nav vietas kustībai uz priekšu» (A. Ždanovs Par žurnaliem «Zvezda» un «Ļeņingrad»).

Ja mūsu literaturas kritikas līmenis nekādā ziņā neatbilst ideoloģiskā darba pastiprinātajām prasībām, tad vēl neiepriecinošāks stāvoklis ir mūsu literaturas pētniecībā.

Bez vecā kulturas mantojuma kritiskas pārvērtēšanas, bez tā marksistiski pareiza novērtējuma nav iedomājama mūsu jaunatnes audzināšana socialistiskās sabiedrības ideju garā. Bet bez buržuazisko uzskatu palieku izskaušanas ļaužu apziņā nav iespējama pastiprināta došanās pretī komunisma uzvarai, kas šodien ir visu padomju patriotu galvenais mērķis un dzīves saturs.

Mūsu universitatē un institutos nav mazums pētnieku un pasniedzēju ar bagātām zināšanām pagātnes literaturā. Taču viņu pieeja literaturas mantojumam, viņu pētniecības metode pa lielākai daļai dibinās uz buržuaziskajiem uzskatiem, socialistiskajam realismam pretējām teorijām. Daļa no šiem pētniekiem un augstāko mācības iestāžu spēkiem turas pie šīm kļūdainajām teorijām, nepārvērtē savus agrākos uzskatus, paužot aplamus, padomju sabiedrībai nepieņemamus ieskatus par pirmspadomju literaturas lomu un nozīmi. Tas nevar neatsaukties uz jauno kadru sagatavošanu, no kuriem tauta un partija gaida Ļeņina-Staļina idejām apbruņotus ļaudis, kas padomju literaturas zinātni drosmīgi virzītu pretim jauniem sasniegumiem.

Mūsu literaturas pētnieki ar maz izņēmumiem atraujas no aktualajām literaturas problemām, no padomju rakstnieku šodienas uzdevumu risināšanas, visu savu uzmanību pievēršot pagātnes mantojuma pētniecībai. Neviens nenoliedz, ka tas būtu nevajadzīgs darbs, taču bez dziļākas ielūkošanās tautas šodienas spraigajā dzīvē un darbā, bez pamatīgas jaunradītо kulturas vērtību un atziņu apgūšanas nav iespējams pagātni sabaisot ar tagadni.

Mūsu literaturas pētnieki nav devuši nevienu plašāku un nopietnāku darbu par mūsu klasiskās literaturas sakariem ar lielo krievu literaturu, par krievu progresīvo rakstnieku un filozofu revolucionaro ideju iespaidu un lomu latviešu kulturas attīstībā, lai gan vēsturisku faktu un materialu netrūkst. Latviešu buržuaziskie nacionalisti visādi slēpa, noliedza abu tautu sakarus un draudzību, bet padomju zinātniekiem jāatsedz mūsu jaunatnei vēsturiskā patiesība.

No padomju literaturas zinātnes bez kavēšanās jāizmēž viss tas, ko savā laikā buržuazija patrpinājusi no Rietumu reakcionarās filozofijas un literaturas pētniecības. Mūsu pētniekiem jāparāda un jāpropagandē jaunatnē padomju literaturas progresīvo ideju vispasaules nozīme cilvēces audzināšanā.

Latvijas Padomju rakstnieku savienības, sevišķi tās kritikas sekcijas, Universitates filoloģijas fakultates, Literaturas un folkloras instituta nopietnākais uzdevums tuvākajā laikā panākt literaturas kritikas un pētniecības darbā radikalu uzlabojumu. Tam ir visi apstākļi un iespējas, tāpēc nav nekāda attaisnojuma kritikas atpalicībai.

Jāpanāk, lai mūsu literaturas kritika un pētniecība nostātos uz stingriem bolševistiski principialiem pamatiem, lai kritika daudz nesaudzīgāk kā līdz šim vērstos pret katru mēģinājumu ievazāt mūsu literaturā apolitisma, «mākslas mākslai» tendences, lai tā no mūsu literaturas pētniecības izskaustu reakcionarās teorijas, katru liekšanos Vakareiropas sairušās kulturas priekšā.

Kritikas uzdevums ir palīdzēt mūsu rakstniekiem savos darbos visā dziļumā un dižumā atspoguļot padomju patriotisma tēmu, nemitīgi augt pašai un rūpēties par latviešu padomju literaturas nepārtrauktu idejisku un mākslinieciskū augšupeju.

PSRS Augstākās Padomes Prezidija

DEKRETS

par Latvijas PSR nopelniem bagātā mākslas darbinieka profesora J. Kārkliņa apbalvošanu ar Darba Sarkanā Karoga ordeni

Par lieliem nopelniem muzikas mākslas attīstībā un ilggadīgu pedagoga darbību, sakarā ar viņa dzimšanas dienas 30 gadu atceri, apbalvot Latvijas PSR nopelniem bagāto mākslas darbinieku, Latvijas PSR Valsts konservatorijas profesoru Jēkabu Jēkaba d. Kārkliņu ar Darba Sarkanā Karoga ordeni.

Maskavā, Kremlī,
1947. gada 21. julijā

PSRS Augstākās Padomes Prezidija Priekšsēdētājs
N. Šverņiks

PSRS Augstākās Padomes Prezidija Sekretars
A. Gorkins

Mākslu — Baltijas jūrniekiem

27. julijā padomju zeme svin Jūras-Kara Flotes dienu. Šī diena ir visas mūsu tautas svētki.

Padomju tauta mīl un lolo savu kara floti. Drīz paies trīsdesmit gadu, kopš izskanējuši «Auroras» lielgabalu grāvieni, kas pavēstīja pasaulei jauna laikmeta iestāšanos cilvēces vēsturē. Šajos gados padomju flote ar valdības, partijas un visas tautas gādību izaugusi par varenu spēku, kas aizsargā padomju zemes drošību.

Latviešu jūras braucēji ir audzināti krievu flotes slaveno tradiciju garā.

Padomju flotei raksturīga tās bagātā kultura. Jūrnieki ciena mākslu. Mūzika un dziesmas dziļi iesakņojušās matrožu, staršinu un virsnieku sadzīvē.

Lielā Tēvijas kara un pēckara gadi ir izraisījuši jūrnieku vidū paaugstinātas kulturalās prasības, un turklāt — lielu mākslinieciskās jaunrades aktivitati.

Jau no pilsonu kara laika flotē pastāv teatri, dziesmu un deju ansambļi, kas veic lielus estetiskās izglītošanas uzdevumus jūrnieku vidū. Izcilākie flotes teatri, piemēram, Sarkankarogotās Baltijas flotes teatris (mākslinieciskais vadītājs b. Pergaments), ir bagāti lieliem skatuves talantiem un uzrāda ne zemākus mākslinieciskos sniegumus par profesionalajiem teatriem. Dziesmu un deju ansambļi ir ipatnas flotes filharmonijas. Bez kora šeit sastopami jaukti orķestri, kas nereti uzstājas arī patstāvīgi. Baltijas flotes ansamblis (mākslinieciskais vadītājs b. Nachutins) bagāts skanigām un skaistām balsīm, apdāvinātiem dziedoņiem — solistiem un virtuoziem instrumentalistiem.

Padomju mākslinieki ar lielu aizrautību pilda savus šefu pienākumus flotes karaspēka daļās. Jūrnieki, kas sapulcējušies uz karakuģa klāja, lai noklausītos koncertu, pēc mākslinieku atsauksmēm, ir labākā, uzmanīgākā un atsaucīgākā auditorija, turklāt — ar lielam prasībam.

Mums visiem labi pazistami un tuvi jūrnieku tēli Pogodina «Kremļa kurantos» un Lavreņeva «Par tiem, kas jūrā», kuri dziļi ietekmē mūs ar savu dvēseles cildenumu, nesalaužamo gribu, padomju patriotismu. Mākslinieks nevar palikt vienaldzīgs pret šādiem ļaudīm.

Padomju Latvijas mākslas darbinieki līdz šim ir bijuši atsaucīgi Baltijas flotes šefi. Valsts Operas un baleta teatris un Jaunatnes teatris ir lielos draugos ar Nachimova skolu un palīdz audzināt mazos zēnus — nachimoviešus par krietniem padomju flotes virsniekiem.

Flote gaida no mākslas darbiniekiem vēl efektīvāku un dziļāku darbu, jo profesionala roka vēl nav skārusi daudzus talantus no mākslinieciskās pašdarbības. Mākslа sniedz Baltijas jūrniekam ne tikai vislabāko atpūtu, bet, dodot garīgu impulsu, iedvesmo drosmi, kaujas uzdevumu veikšanai, atvieglo skarbo flotes ikdienu, audzina viņu idejiski.

Padomju mākslas darbinieki, lepojoties ar savu draudzību ar kara jūrniekiem, sagaida Jūras — Kara Flotes dienu kā mākslas darbinieku lielus un priecīgus svētkus.

O. Ābols

Anatols Imermanis

Eskadra dodas jūrā

Bēg no vētras skavām krastā kaija žigla.
Jūras vārtos baigi briesmu boja kauc.
Bet no flagmaņkuģa padots ceļam signals.
Kolonā pa vienam flote selgā brauc.

Pāri kuģu klājiem viļņi vāliem veļas.
Mūzu ūdens kalni irst un atkal dzimst.
Bruņukuģi augstu bangām līdzi ceļas,
Kalniem plokot, atkal dzelmes murdā grimst.

Spožais zibeņlemess debess druvu vago.
Enkurvaža žvadzot tā kā šāviens dimd.
Brezents cieši apsedz lielgabalus smagos,
Tā kā bargu dūri draudīgs boksa cimds.

Vētra mīlzu ķetnām bruņu torņus sagrābj.
Tā uz bangu iesma, liekas, kuģus durs.
Bet par spīti briesmām, ieturēts kā agrāk
Tiek uz ost-nord-ostu paredzētais kurss.

Tāda spēka nava, kas mūs spētu kavēt.
Cauri sienām dzirdams mašintelpu dārds.
Vētrai, brunukuģiem, ļaužu simtiem pavēl
Mūsu admirała nelokāmais vārds.

Mēs ar viņu kopā bijām kaujā katrā.
Eskadru viņš prata slavas reidā vest,
Vācu minu laukos kuģiem ceļu atrast,
Desantus kā bultas klinšu kraujās mest.

Mūsu bruņu tērauds bija bumbu robots.
Pilns ar lidmašīnām rūca dzeļošs gaiss.
Tā kā pipe veca jūras vilka zobos
Meinos kauju dūmos nokvēpa mums klājs.

Vācu karakuģiem dzelmē kapu rakām.
Ienaidnieks vairs nespēs mūsu bruņas dzelt.
Cauri vētras auriem zilā jūras takā
Mūsu kaujas flote drošā gaitā peld.

Tālumā guļ zeme augsto torņu rotā.
Bākas zelta stari, veicot tumsu, blāv.
Ziedi, dzimtā zeme! Sarkankarogota
Eskadra pār tevi miera sardzē stāv.

KINO ŽURNALS № 29

Latvijas chronikali dokumentalo filmu studijas kino žurnala Nr. 29 saturs interesants un daudzpusīgs. Vispirms uz ekrana redzam Auru mašīnu-zirgu iznomāšanas punktu ražas novākšanas priekšvakarā. Lauksaimniecības mašīnas saremontētas, zirgi labi baroti un kopti. Ierodas darba zemnieki un slēdz ligumus par zemes apstrādāšanu, par palīdzību ražas novākšanā.

Tālāk kino žurnalā redzam Rigas gumijas fabriku «Meteors», kas 10. jūlijā bija izpildījusi 9 mēnešu darba plānu. Uz Padomju Latvijas 7. gadadienu fabrika deva 44 tūkstoš pāru gumijas apavu virs plāna. Operators L. Gaigals pareizi darījis, iepazistinādams skatītājus ar rūpnicas izcilo komjauniešu — jauniešu brigadi, kurai lieli nopelni darba ražības kāpināšanā. Rūpnicas strādnieku kolektivs savu gada plānu apņēmies izpildīt līdz Lielās Oktobra socialistiskās revolucijas 30. gadadienai.

Amatniecības un FRA skolu audzēkņu izlaiduma aktu Valsts operas un baleta teatri filmējis operators J. Marčenko. Padomju Latvijas rūpniecība saņem 3500 jaunu kvalificētu strādnieku. Tos sirsnīgi apsveic LK(b)P CK sekretars biedrs Lebedevs. Skolu beigušo vārdā runā Ilmars Johansons, soloties uzcītīgi darbā parādīt savu bezgalīgo uzticību Padomju Dzimtenei un biedram Staļinam.

Tāpat kā iepriekšējā kino žurnalā, arī šīnī ievietots interesantais sižets — Ar kino aparatu pa republiku. Tanī redzam jaunos traktorus, ko saņēmuši Kandavas MTS no mūsu brālīgajām kaimiņu republikām. Padomju Latvijas MTS traktoru parku ar savām mašīnām sistematiski papildina gan Staļingradas un Charkovas, gan Čeļabinskas un Vladimirskas traktoru rūpnīcas.

Tālāk operators Gaigals rāda jauno Mīlgrāvja strādnieku ciematu, ko pašatrinātā kārtā ceļ Rigas kuģu remontu rūpnīcas strādnieku vajadzībām un peldēšanas sacīkstes sakarā ar ūdens stacijas — peldētavas atklāšanu Daugavā.

Kino žurnala noslēgumā redzam Latvijas PSR Mākslas akademijas pirmā pēckara audzēkņu izlaiduma darbu izstādi. Jaunie mākslinieki Kreics, Bite u. c. iepazistina sabiedrību ar saviem diplomdarbiem.

Kino žurnala režisors Nikolajs Karmazinskis.

P. S.

Alekseja Tolstoja »Sāpju ceļi«

LATVIEŠU VALODĀ

A lekseja Tolstoja triloģijas «Sāpju ceļi»*) iznākšana latviešu valodā ir liels notikums mūsu literaturas dzīvē. Kā zināms, šī triloģija 1943. gadā ieguva Staļina premiju. Tautas rakstnieka Andreja Upīša lieliskajā tulkojumā latviešu lasītājs savā valodā iepazīstas ar vienu no visievērojamākajiem padomju periodā uzrakstītiem krievu daiļliteraturas darbiem, bet krievu literatura paplašina savu lasītāju loku brālīgajā latviešu tautā.

«Sāpju ceļi» ieņem atsevišķu vietu tiklab padomju literaturā, kā arī paša autora radošā darba gaitās. Autors šīs triloģijas radīšanai veltījis 23 gadus. Pirmo triloģijas grāmatu — «Māsas» — Aleksejs Tolstojs iesāka 1919. gadā, bet trešo daļu — «Apmācies rīts» — pabeidza 1942. gadā, kad nikni brāzmoja Lielā Tēvijas kara vētras.

Tikai Aleksejs Tolstojs kā ārkārtīgi daudzpusīgs un plaša vēriena rakstnieks varēja sarakstīt tādu darbu kā «Sāpju ceļi», kas veltīts «krievu vēstures traģiskajiem desmit gadiem». Alekseja Tolstoja romanus «Pēteris Pirmais» un «Sāpju ceļi» raksturo ne tikai plaši tvertā materiala monumentalitate, bet vispirms raksturu psiholoģiskais dziļums, izcili spilgtie tēli un to asais, spēcīgais zīmējums. Autors savu romanu traktējis, vadoties no sava laika materiala, bet līdztekus izdomātajiem personažiem romānā darbojas arī vēsturiskas figuras. Pats autors bija līdzdalībnieks daudzos romanā aprakstītos notikumos, viņš daudz ko pats pārdzīvojis un izjutis no tā, par ko vēsti romans. Var pat teikt, ka viss laikmets, ko aptver romana trīs grāmatas, sākot ar 1914. g. pirmskara Pēterburgas dzīvi, — ir daļa tieši paša autora dzīves. Romana autobiografiskās iezīmes nosaka lietu faktiskais stāvoklis. Ja soli pa solim paseko Alekseja Tolstoja dzīvei gados pirms Oktobra revolucijas un pēc tam, tad mēs pārliecināsimies, ka virkne faktu un cilvēku, kam piekritusi viena vai otra loma autora dzīvē, pilnīgi ienākuši romānā ar dažiem pārmainītiem uzvārdiem un nosaukumiem. Savā darbā Aleksejs Tolstojs atrisināja radošo uzdevumu, kas tam bija jāatrisina personīgi tanī laikā, kad viņš sāka šo romanu rakstīt. Konkreti sakot, Tolstojam kā pilsonim un krievu vadošās inteliģences pārstāvim vajadzēja noteikt un ieņemt savu vietu tanīs notikumos, kas sekoja Lielās Oktobra revolucijas rezultatā. Te nebūs lieki atcerēties, kā pats Aleksejs Tolstojs novērtēja šo momentu, kas cilvēces dzīvē atklāj jaunu laikmetu.

Ir zināms, ka līdz 1917. g. revolucijai autoram nebija noteiktu politisku uzskatu. Tikai pilsoņu kara gados autora priekšā pacēlās jautājums par attieksmēm pret pasauli, par mākslinieka vietu tanī milzīgajā cīņā, kas izraisījās pēc Oktobra revolucijas. Piemēram, 1920. gadā Aleksejs Tolstojs sāka īsti saprast un apzināties, ka cīņā starp Padomju Krieviju un kapitalistisko pasauli taisnība nav Čerčila, Klemanso, Nulansa un Loid-Džordža pusē. Un Aleksejs Tolstojs no Parizes, kur viņš aizbrauca 1918. gadā, atgriežas dzimtenē, Padomju zemē. 1933. gadā, sakarā ar savas literarās darbības 25 gadiem, viņš rakstīja pats par sevi: «No 1921. gada es savu radošo darbu sasaistīju ar Padomju Krievijas dzīvi un likteni. Tūkstošiem reižu man nācās paskaidrot, kāpēc pametu Eiropu (tad vēl pārtikušu, pilnu cerībām) un atgriezos kara izpostītajā zemē. Mani šurp atsauca mākslinieka instinkts, kas atvairīja no sevis pilno bļodu, lai varētu tiekties nezināmās tālēs, kas solīja grandiozas iespējamības... Es kļuvu par jaunās dzīves, jaunās celtniecības līdzdalībnieku šai zemē. Es redzu laikmeta uzdevumus, man ir skaidri mani uzdevumi...»

Aleksejs Tolstojs neapmulsa un neatkāpās sava laika priekšā: viņš centās, kaut arī tas prasīja no viņa grūtu piepūli, izprast, apzināt šo laiku un atrast tanī sevi kā pilsoni, kā mākslinieku un cilvēku. Taisni tāda ir triloģijas «Sāpju ceļi» iekšējā jēga. Dažādi tautas slāņi un katrs no tiem savā veidā ieplūda tautas kustībā: vieni apzinīgi, kā šīs kustības vadītāji vai kā aktīvi līdzdalībnieki, citi — kā pretinieki, bet ne mazums bija arī tādu cilvēku, kas par labāku uzskatīja nogaidīt, atejot uz laiku no dzīves.

Sevišķu aktualitati un patriotisku noskaņojumu grāmatai piešķir tas, ka tās varoņi iegūst sava likteņa noteikšanu, tikai daloties tautas liktenī. Romana personaži saprot to izšķirīgo stāvokli, ka par krievu cilvēku — patriotu var kļūt tikai tad, ja kļūst par padomju cilvēku.

Autoram ir raksturīgas īsti vēsturiska sadzīves rakstnieka — psihologa izjūtas, un tāpēc «Sāpju ceļi» savā būtībā ir vēsturisks romans: tanī nostādīts jautājums par Krievijas vēsturiskajiem likteņiem revolucijas un pilsoņu kara laikā. Visas šī romana trīs grāmatas apvieno vieni un tie paši varoņi un tās veltītas vienai un tai pašai temai — Dzimtenes liktenim. Romanā daudzkārt tiek pieminēts Krievijas vārds. Par krievu tautu romanā runā vai ikkatra daļa un nodaļa.

Triloģijas pirmā daļa — «Māsas» — aptver laiku no 1914. gada līdz februāra revolucijai 1917. g., kad «kā sapnī sagrīļojās un sabruka imperijas bizantiskais tornis un Krievija ieraudzīja sevi kailu, nabadzīgu un brīvu» (no autora priekšvārdiem, vienā no romana pirmajiem izdevumiem). Vēstījumu ievada Pēterburgas dzīves ainas pirms kara ar tās filozofiskajiem un literarajiem pulciņiem. It kā priekšnāves drudzī nodrebēja cara galvaspilsēta, iegrimstot grūtā, mokošā murgā. Vecā pirmskara Pēterburga, «bezmiega nakšu izmocīta, savas skumjas dzesēdama ar vīnu, zeltu un neīstu mīlestību», dzīvodama «it kā liktenīgas un briesmīgas dienas gaidās», šī Pēterburga romanā parādīta ar satricinošu spēku.

«Pilsētā plosījās pašnāvību epidemija. Tiesas zāles pildīja histērisku sieviešu bari, kāri sekodami asinainajiem un uztraucošajiem procesiem. Viss bija pieejams — greznība un sievietes. Visur ieviesās izvirtība... Tas bija laiks, kad mīlestību, kad labas un veselīgas jūtas uzskatīja par nejēdzību, sārņiem un atliekām. Neviens nemīlēja, bet visi alka un kā saindēti piekērās visam asajam, kas ārdīja iekšieni. Meitenes slēpa savu nevainību, precēti laudis — uzticību. Sabrukumu uzskatīja par labu gaumi, neirasteniju — par smalkuma pazīmi.»

Romanā figurē divas māsas — Daša un Katja Bulavinas, un divi tām tuvi un mīļi cilvēki — Teļegins un Roščins. Sižeta pavedieni, kas saista šos varoņus, ir gluži vienkārši: rodas un aug mīlestība, atgadās ilgstošas šķiršanās, pēc tam atkal negaidītas satikšanās un jaunas šķiršanās ar tām piemītošajām skumjām un bēdām, kas romana beigās atalgojas un vainagojas ar vispārēju izlīdzinājumu. Daša un Katja ir lieliskas sievietes, stipras un pacietīgas nelaimē, gudras un pievilcīgas. Viņas ir dvēseliskas, moraliski tīras un nekad, nekādos apstākļos nezaudē savu pašlepnumu un pašsavaldīšanos. Māsas grūti piemeklē notikumi, tāpat kā ar viņām saistītos Teļeginu un Roščinu, kuri uz laiku izrādās barikadu abās pusēs: pirmais no tiem aizgāja ar Sarkanajiem karapulkiem aizstāvēt jaunās Padomju Republikas dzīvību, otrais — Roščins, — kurš sākumā ir cīņu dalībnieks sarkano pusē, — bet tiklīdz rodas izdevība, pāriet pie baltajiem un pēc tam atkal no jauna atgriežas pie sarkanajiem.

Kad iespiesta parādījās triloģijas pirmā grāmata «Māsas», tad daži padomju kritiķi, pielietojot žanru veco izpratni, «Sāpju ceļus» pieskaitīja tā saucamajiem «ģimenes» romaniem, bet traģisko gadu notikumus pirms Oktobra revolucijas uzskatīja tikai par fonu, uz kura izraisās māsu Bulavinu, Teļegina, Bezsonova, Smokovņikova, Roščina un citu likteņi. Triloģijas otrā grāmata — «Astoņpadsmitais gads», — bet pēc tam arī trešā grāmata — «Apmācies rīts», — izklīdināja šo priekšstatu par romanu. Par centralo figuru tāpat kā agrāk paliek krievu inteliģents, bet romana tema ir Krievijas un krievu tautas liktenis. «Māsās» ir attēlota tā krize, kādu inteliģence pārdzīvoja pirmā kara un revolucijas gados. Otrā triloģijas grāmatā varoņu likteņi jau ir ievērojamā mērā mazāks vēstījuma objekts nekā vēsturisko notikumu gaita. Ar dokumentiem, ar saviem personīgajiem pārdzīvojumiem un pieredzi Aleksejs Tolstojs rada vēsturisku romanu par pilsoņu karu. Jo vairāk izraisās sižets, jo vairāk un vairāk lielāku vietu romanā ieņem politiskie, sabiedriskie un kara notikumi, atspoguļojot visu to kopīgo augšupejas stāvokli, kādu pārdzīvoja visa Padomju Krievija savos «liktenīgajos brīžos».

Pamazām pārvēršas arī darbojošās personas. Inženieris Ivans Iļjičs Teļegins, kas vakar vēl bija vienaldzīgs pret politiskiem jautājumiem un pilnīgi iegrimis savu personīgo pārdzīvojumu sferā, šodien jau runā ar boļševiku Rubļevu par pavisam nopietnām temām.

— Klausies, Rubļev, lūk, kādā es patlaban stāvoklī... Vai esi dzirdējis: Korņilovs Donu ceļ kājās?

— Ir dzirdēts...

— Vai nu es aiziešu uz Donu... Vai arī pie jums...

— Kā tad tas tā: vai nu?

— Bet, lūk, tā — kam noticēšu... Tu stāvi par revoluciju, es — par Krieviju... Bet varbūt, ka arī es — par revoluciju.

Teļegina filozofija ir vienkārša un pietiekamā mērā naiva. Notikumu norises īstā jēga, Oktobra revolucijas internacionalais raksturs, cīņa par bezšķiru sabiedrības radīšanu, — viss tas vēl atrodas ārpus Teļegina izpratnes loka. Viņš ir godīgs kalpotājs, bet no neitrala stāvokļa jau izkustināts uz visu laiku. Apakšpulkveža Tjotkina personā autors pienaglo inteligenci tās vienaldzīgajā attieksmē pret grandiozo cīņu. «Es vainoju sevi, — saka Tjotkins, — novērotāja lomā, — tas ir liels grēks.»

Notikumi pārvietojas uz Krievijas dienvidiem, kur sabrauc visas vecās iekārtas atliekas: cara ģenerāļi, augstākā un vidējā ranga ierēdņi, kapitalisti, visu marku avanturisti un dzīves dedzinātāji, kabaku mūžīgie dīkdieņi. Maskava un visa darba tauta ar boļševiku partiju priekšgalā izcīna milzīgu cīņu par padomju varu. Romanā pirmoreiz parādās vārds «Caricina», kas pilsoņu karā izrādījās par vienu no tiem punktiem, par kuru notika cīņa starp sarkanajiem un baltajiem, ne uz dzīvību, bet uz nāvi. Notikumi izraisās Kaukazā, Kubaņā, Samarā ar tās satversmes sapulci. Ukraina ir visu kontrrevolucijas spēku koncentracijas vieta: te ir arī vācieši, kas aplaupa zemniekus, te Deņikins, kas vada balto armiju pēc Korņilova nāves, te ir Machno un pulkveža Drozdovska bandas.

Trešo grāmatu autors bija nodomājis nosaukt «Deviņpadsmitais gads», bet romanu pabeigt vajadzēja ceturtajai grāmatai ar tādu nolūku, lai vēstījuma ietvarus paplašinātu līdz pilsoņu kara galīgam nobeigumam. Bet šis nodoms nepiepildījās. Trešajā grāmatā, kas nosaukta «Apmācies rīts», lasītāju priekšā no jauna virmo notikumi: decembra uzbrukums Caricinai, no jauna parādās Deņikins, no jauna Machno, Mamontovs, Škuro, Željonoja bandas, petļurieši, markovieši. Neaizmirstami ir epizodi un tēli, kuros atklāts vēsturisko procesu dramatisms un parādītas masu ainas: daudz šinī daļā arī brīniškīgi izveidotu tēlu (doktors Bulavins, Sapoškovs un daudzi citi). Bet šinī triloģijas daļā ir arī daudz kā nepabeigta: piemēram, partijas loma tautas masu organizēšanā cīņai pret uzbrūkošo ienaidnieku parādīta vispārējā veidā un zīmēta visai trūcīgās līnijās.

Sagrautais baltgvardu karaspēks sagaida savas pēdējās dienas, epopeja nonāk pie beigām: notikumus apgaismo divi jauni vēstures vārdi — Ļeņins un Staļins. Bet līdztekus šiem lielajiem vārdiem ir arī citu mērogu varoņi, kuri sev piesaista lasītāju uzmanību jau no pirmajām lappusēm un tur to savā varā līdz romana beigu momentiem.

Revolucionaro notikumu attīstībā Aleksejs Tolstojs prot parādīt padomju tautas spēku, kas sarāva apspiestības važas, sagrāva ienaidnieku un izdarīja lielu atbrīvošanas misiju. Šī romana daļa sevišķi saviļņo mūs šodien, jo tā sasaucas ar mūsu dienu pārdzīvojumiem, kad pilnīgi ir parādījušās padomju cilvēka augstās moraliskās īpašības un viņa kvēlais patriotisms. «Krievu tauta nav nekāda spēļu lietiņa,» — Teļegins saka Dašai. — «Krievu tauta ir talantīga, temperamentīga, spēcīga tauta. Ne jau velti krievu zemnieks vizēs ir aizspēries līdz Klusajam okeanam. Vācietis sēdēs uz vietas. Simts gadu viņš tieksies pēc sava un cietīs. Bet šis, — krievu zemnieks, ir nepacietīgs, viņu var saviļņot ar ilgām, lai iekarotu pasauli.»

Tolstoja romana saistošais spēks parādās tēlu dzīvīgumā un patiesīgumā. Romana pievilcība ir tā, ka mīlestības, moraliskas tirības varoņu izturības motivs nosaka it kā visa darba muzikalo toni.

Apbrīnojama ir romana valodas skaidrība un noteiktība. Tolstojs ir artistisks, kā no tautas nācis stāstītājs. Viņa varoņi runā bagātā, daudzkrāsainā un sulīgā valodā, kurā daudz skanīguma un vienkāršības. Sakarā ar to, nevar neatzīt Andreja Upīša tulkojuma augsto literarisko kvalitati. Pats par sevi šis tulkojums ir liels latviešu literaturas ieguvums. Par cik man ir pieejama latviešu valodas elastība un īpatnības, varu domāt, ka Andreja Upīša tulkojumam, kas ir lakonisks un grezns savā izteiksmē un autora domu noteiktā izpausmē, «diezin vai būs atrodams kaut kas līdzīgs visā pēdējo gadu latviešu tulkotajā literatura».

Latviešu literaturā ienācis jauns darbs, kas ir Alekseja Tolstoja talanta un ne mazāk talantīgā tulkotāja cienīgs.

N. Nikolajevs-Bergins

*) *Aleksejs Tolstojs. «Sāpju ceļi». Triloģija. «Māsas». «Astoņpadsmitais gads». «Apmācies rīts». Tulkojis Andrejs Upīts. Latvijas valsts izdevniecība. Rīgā, 1947.*

LATVIJAS FOLKLORISTIKAS PADOMJU CEĻŠ

Latviešu tauta dibināti lepojas ar savu bagātīgi sakrāto folkloru. Ap 2,7 miljoni uzrakstīto dažādo folkloras sacerējumu variantu, kas, pretēji daudzu citu zemju (vācu, angļu, franču) vienpusīgajiem krājumiem aptver it visus folkloras žanrus. Centralizētā latviešu tautas gara mantu vākšana, kopošana un pētīšana, kas Padomju Latvijā ir Zinātņu Akademijas viena instituta (Folkloras Instituta) uzdevums, dibināti dod tiesību cerēt, ka latviešu folkloras bagātības būs vērtīgs ieguldījums padomju zinātnē, vienlīdz pētījot dzejas, vispār literaturas un dažādu zinātņu sākumus, attīstību un lomu cilvēku sabiedrības ideoloģiskajā audzināšanā. Ir nenoliedzami, ka latviešu bagātā folklora, kas, visai tautai atrodoties apspiestībā zem vācu varmāku varas, līdz pat 19. g. s. vidum bija vienīgā latviešu literatura un zinātne, savas īpatnās attīstības dēļ ir saglabājusi ļoti daudz senu veidojumu, kādi izzuduši daudzām citām tautām (piemēram, lielais darba dziesmu skaits, saulgriežu — Jāņu svinības, primitīvās 3—5 tonades dziesmas, pasakas par dabas pārveidotājiem — lielajiem izgudrotājiem utt.). Dabiski, ka tāda tauta, kā latvieši, kurai veicies uzrakstīt tik bagātus tautas dzejas materialus, ar šo materialu analizi varētu palīdzēt noskaidrot daudzas iztrūkstošas problemas to tautu dzejā, kurām trūkst tādu folkloras krājumu, kādi ir pie mums.

Taču patiesībā tā tas nav. Aplūkojot latviešu folkloras materialus, gribot negribot jānāk pie atziņas, ka pagaidām ar tiem mēs nevaram dot neko vairāk kā to republiku un tautu folkloristi, kurām folkloras materialu savākts daudz mazāk. Tā, latviešu folkloristi ar saviem materialiem nevar turēties līdzi krievu folkloristiem, kuru rīcībā gan nav nepilni trīs miljoni katalogizētu un kartotizētu folkloras sacerējumu, ne arī ukraiņu, kareļu-somu, un vēl dažu citu republiku folkloristiem. Latviešu folkloras materiali šobrīd nedod iespēju pētniekam izdarīt tādus dziļus zinātniskus vērtējumus, kādi, piemēram, ir N. Andrejevam un V. Čečerovam par pasakām, un M. Gorkijam par folkloru vispār.

Vēl vairāk: latviešu folkloristi šodien pēc savā bagātā materiala nespēj vispusīgi analizēt tādus jautājumus kā dziesmas lomu dažādu tautas sabiedrisko slāņu un grupu darba dzīvē, kā pasakas teicēja nozīmi pasaku variējumos, mīklu nozīmi ļaužu sabiedriskajā darba organizēšanā un daudzus citus. Līdz šim savāktie latviešu folkloras materiali sniedz pētniekam, skolotājam un kuram katram interesentam vielu vienīgi formalu problemu noskaidrošanai, kā: dažādie tautas dzejas pantmēri, pasaku izmainīšanās pa apvidiem vai latviešu, krievu, igauņu, lietuvju, baltkrievu utt. mīklu variantu atšķirības. Tātad gluži statiskas, ne būtiskas atbildes. Piemēram, kā zināmos vēsturiskos apstākļos pie zināmām šķiru attiecībām rodas tāds vai citāds folkloras sacerējums un kā darba tauta ar šā sacerējuma palīdzību organizē savas domas, dziņas, vēlēšanās, darbību, kā tā cīnās pret saviem socialajiem ienaidniekiem. Īsi sakot: ar līdz šim sakrātajiem latviešu folkloras materialiem gaužam trūcīgi noskaidrojami ideoloģiski svarīgi jautājumi. Līdz šim savāktie latviešu folkloras materiali neatsedz pilnībā folkloras nozīmīgumu tautas darba dzīvē un sabiedriskajā audzināšanā.

Tam par iemeslu ir nepilnīgā, nezinātniskā folkloras materialu vākšana buržuaziskajā Latvijā. Tā noritēja gluži formalistiski: sadabūt iespējami lielāku variantu skaitu, un ar to gana. Uzaicināja skolēnus un atsevišķas privatpersonas iesūtīt Folkloras krātuvei tādu un tādu žanru sacerējumus un apmierinājās ar to, ko saņēma. Buržuaziskajā Latvijā folkloras vācēji ignorēja sabiedrisko vidi, kādā folkloras sacerējums radies, nenoskaidroja apstākļus, kādos tas radies, ignorēja folkloras teicēju personību — šķiras piederību, viņa arodu, sakarus ar citiem folkloras teicējiem utt. Teicēja kā sabiedriskā kolektiva organiska locekļa ignorēšana nonāca pat tik tālu, ka, piemēram, P. Birkerts atļāva materialu iesūtītājam neuzrādīt teicēju, bet apzīmēt to ar kādu šifru.

Saprotams, ka šādos apstākļos starp kalpa un saimnieka teikto tautas dziesmu, teiku, pasaku vai sakāmvārdu izzuda jebkura atšķiriba. Pirmkārt, tika nonivelēta pretišķība kalpu, lauku darba ļaužu un lielsaimnieku folklorā, kas bieži parādās tikai šā folkloras sacerējuma praktiskajā pielietošanā. Piemēram, 19. g. s. izplatītais sakāmvārds «Dievs augstu, ķeizars tālu» kalpa sacījumā dažbrīd nozīmē ironiju, dažbrīd naidu pret pastāvošo iekārtu, kamēr saimnieka (vēl labāk saimnieka — pagasta varas vira) sacījumā — lielu apmierinātību ar to, ka nabagais šķiru sabiedrības varas iestādēs nevar nostāties viņam pretī.

Ignorējot šo konkretību folkloras sacerējumu radīšanā un diferencētajā pielietošanā, folkloras materials kļūst statisks, šaurs. Protams, tāds nepilnīgs folkloras materials labāk kā nekas cits noderēja dažādu buržuaziski reakcionaro teoriju par kaut kādu «tautas garu», visas «tautas dvēseli »vai visas «tautas gudrību» utt. ilustrēšanai. Tādēļ arī buržuaziskās Latvijas folkloras materialu izdevumi un pētījumi par folkloru galvenokārt stāsta par «tautas skaistuma jēdzienu» (un ne darba ļaužu un bagātnieku skaistuma jēdzienu), par «tautas morali» (un ne kalpu ļaužu un lielsaimnieku morali) utt. Tādēļ vēl šobrīd Latvijas Valsts universitatē var darboties mācības spēki, kas attīsta skaidri idealistiskas teorijas par «tautas gudrību» vai «tautas estetiku», sacīdami: «Ko es tur varu darīt. Tā saka folkloras materials. Tāds tas ir...»

Vietā atzīmēt, ka latviešu tautas nacionalās atmodas laikā 19. gadsimta otrā pusē pasāktais folkloras materialu vākšanas darbs atradās uz daudz progresīvākiem pamatiem. Piemēram, Kr. Barons savās «Dainās» ir centies samērā objektivi noskaidrot ir sabiedrisko ir šķirisko momentu. Kr. Baronam senais latvietis pēc tautas dziesmu materiala nav nekāds «pārcilvēks» vai «izņēmuma cilvēks», kāds viņš iztēlots buržuaziskās Latvijas folkloristu rakstos, bet vienota cilvēces kolektiva loceklis, kas savā attīstībā pārdzīvojis dažnedažādas primitivisma stadijas. Tā, piemēram, Kr. Barons «Dainu» III, I sējumā runā par senu laulību formu brāļu un māsu starpā, par asinsradnieciskām laulībām, kuras, kā mēs zinām pēc Fr. Engelsa klasiskā darba «Ģimenes, privatīpašuma un valsts izcelšanās» (VAPP 1945. g. 36. lpp.), bijušas uz zināmas attīstības pakāpes raksturīgas visai cilvēku saimei. Tāpat Kr. Barons «Dainās» pēc tautas dziesmu materiala parāda te saimnieku, te kalpu pasaules uztveri. Un Kr. Barona «Dainu» izkārtojums pēc cilvēku mūža, t. i., darbojošā cilvēka mūža rituma, bija tai laikā nesalīdzināmi progresīvāks nekā visi vācu, franču utt. kopojumi.

Arī Fr. Brīvzemnieks, krādams latviešu pasakas, brachiloģismus un ticējumus, pieturas pie augstu vērtējamas zinātniskas objektivitates, neabstrahē folkloru no realas dzīves apstākļiem. Tiklab Kr. Barons, kā arī Fr. Brīvzemnieks savā folkloristu darbā vadījās no sava laika krievu progresivo zinātnieku paraugiem. Krievu etnografi un folkloristi tai laikā nebija (kā, piemēram, vācu) cieši saistīti ar savas ķeizariskās varas iestādēm, bet lielā mērā darbojās revolucionaru ietekmē. (Liels skaits krievu etnografu ir bijuši cara valdības izsūtītie dekabristi un revolucionari). Tādēļ arī krievu etnografijas zinātne bija progresīvāka nekā Vakareiropas. Tādēļ arī Kr. Barona un Fr. Brīvzemnieka latviešu folkloras materialu savākumi un publicējumi ir zinātniski vērtīgāki nekā buržuaziskajā Latvijā savāktie, jo buržuaziskajā Latvijā folkloras vācēji un kārtotāji vairs neskatījās uz krievu zinātni, neinteresējās par to, kā, piemēram, M. Azadovskis (Ruskaja Skazka 1933.) un citi parādīja folkloras teicēju kā galveno faktoru folkloras sacerējuma izveidē. Buržuaziskajā Latvijā neinteresējās par folkloras sacerējuma tapšanu konkretā teicēja darbības rezultatā. Ignorēja krievu pasaku vācēja Hilferdinga pasaku kopošanu pēc teicēju repertuara. Buržuaziskās Latvijas folkloristi akli sekoja Vakareiropas un Skandinavijas buržuaziskajiem folkloristiem formalistiem un tikai bēra kaudzēs no visiem Latvijas stūriem ieplūdinātos nepilnīgos materialus. Jāsaka, gan ne no visas Latvijas stūriem. Piemēram, Ilūkstes apriņķi tie visu laiku pameta novārtā. Ilūkstes apriņķa kartē latviešu folkloristiem bija balti laukumi, 12 tā saukto «mēmo pagastu», no kuriem nebija n e v i e n a p a š a folkloras sacerējuma. Arī šai apstāklī šauri šķiriskais, buržuaziski aprobežotais izspraucās dienas gaismā. Ilūkstes apriņķa «mēmie pagasti» izskaidrojami ar to, ka Ilūkstes apriņķis nebija latviešu budžu novads, ka te bija jaukts iedzīvotāju sastāvs, tāpēc baidījās par kaut kādu slavu ietekmes izpaudumu folkloras materialos.

Padomju Latvijas folkloras zinātniskā pētnieciskajai iestādei, — Folkloras Institutam — šobrīd jāveic ļoti liels darbs, lai daudzmaz savestu kārtībā skaitliski iespaidīgo, bet būtībā trūcīgo latviešu folkloras vielu.

Mūsu pirmā folkloristā marksista prof. R. Pelšes (R. Pelše jau 1911. gadā publicēja laikrakstā «Laika Balss» vispārēju latviešu tautas dziesmu šķirisku analizi) vadītajam Folkloras Institutam Staļina ceturtajā piecgadē ir ne vien liela pētnieciskā darba programa, kurā ietelp līdzšinējo latviešu buržuazisko folkloristu darba principu un metožu kritika, latviešu folkloras un literaturas sakaru noskaidrošana, latviešu un krievu folkloras sakaru noskaidrošana un latviešu folkloras rādītāju sastādīšana, atsevišķu latviešu folkloras problemu (dzīves gudrība — darba ļaužu cīņas ierocis, estetika utt.) iztirze, bet arī liela materialu vākšanas un apgūšanas programa.

Pirmām kārtām, jāiegūst padomju folkloras materiali no visas Latvijas un vecās (klasiskās) folkloras materiali no tiem apvidiem, kas buržuaziskajā Latvijā nav aptverti. (Tā šogad jau notika zinātniska ekspedicija uz Ilūkstes apriņķi.) Bet vienlaicīgi jāizdara arī papildu materialu vākšana visur tur, kur Folkloras Instituta fondos trūkst paskaidrojošās vielas par savākto, kur ir tikai kaili varianti. Tas nozīmē: jāiegūst ziņas par teicējiem, par atsevišķu folkloras sacerējumu rašanos un pielietošanu praktiskajā dzīvē. Bez tāda darba neiespējama zinātniska esošo materialu apdare. Arī latviešu muzikas materialu (kurus šogad prof. J. Vītoliņa vadībā uzsāk publicēt Folkloras Instituts) komentēšanai un pat sakārtošanai nepieciešami Instituta zinātnisko līdzstrādnieku izbraukumi uz visām tām vietām, no kurām šie materiali iesūtīti. Te jāuzsver, ka šī uzdevuma sekmīgai veikšanai nepieciešama dziļi principiala un atklāta latviešu buržuazisko folkloristu darba kritika. Lai visai mūsu sabiedrībai kļūtu skaidra buržuaziskās zinātnes (kas Latvijā pārņemta no Vakareiropas) aprobežotība, lai parādītu padomju zinātnes pārākumu pār idealistisko.

Jānis Niedre

(No Dienvidslavijas burtnīcas)

Pirmajā naktī, gandrīz jau pret rītu, kad mani pārsvieda pie dienvidslavu partizāniem, mēs, četri krievi, pēc nebeidzamajiem jautājumiem par Maskavu, beidzot tomēr nolēmām doties pie miera. Pulkvedis, vecākais starp mums, nosēdās sienā, kas bija pārklāts parašutu audekliem un kalpoja par mūsu kopējo gultu, un, ar to dievis mājienu pārējiem, vilka nost frenci. Pie tam frenči viņam neviļus nomaucās ar iekšpusi uz āru un es par izbrīnu ieraudzīju, ka tā iekšpusē pret krūšu kabatu piestiprināts Ļeņina ordenis, lielu apaļu caurumu vidū, ko acīm redzot bija izurbusi lode.

— Tas nav mans, — teica pulkvedis, sastapis manu skatu. — Tikai uzglabāju piestiprināju, lai, nedod dievs, nepazaudētu.

Viņš pacēlās augstāk, atspiedās pret saberzto kaņepju maisiem, kas mums atvietoja spilvenus, un, aizsmēķējis cigareti, izstāstīja man pirmo no daudzajiem vēlāk te dzirdētajiem notikumiem. Īstenībā toreiz es to nepierakstīju, tikai iegaumēju, un domāju, ka man to izdosies atstāstīt bez lielas apgrēcības pret patiesību.

— Lidotāju Vladimiru Sergejeviču Jerihonovu, vecu civilās gaisa flotes pilotu, pilotu, kas jau miera laikā bija nolidojis miljonu kilometru, netālu no Zagrebas aizdedzināja vācu nakts iznīcinātājs. Tas notika viņa septiņdesmit trešajā lidojumā pie partizaniem, nakti. Lidmašīna aizdegās un sāka gaisā izšķist. Jerihonovs izlēca pēdējais. Krītot viņš pārlauza kāju, un kad pēc divām diennaktīm viņu vienīgo no visa ekipaža atrada partizani, Jerihonovs bez citu palīdzības nespēja palast ne soli. Patiesībā viņu neatrada vis partizani, bet viens no partizaniem — Mirko Nikoličs, trīspadsmit gadu vecs horvatu zēns, kas no citiem sava vecuma zēniem atšķīrās ar divām lietām — pirmkārt, viņš pie krūtīm nēsāja prizes nozīmi ar skaitli 1941., kas liecināja, ka Mirko Nikoličs partizanu gaitās atrodas jau trīs gadus, un, otrkārt, pār plecu auklā viņam bija pārmests vācu automats, no kura viņš šāva jau sen un labi. Šīs divas atšķirīgās iezīmes savukārt radīja zēna raksturā divas īpašības — sastopoties ar nāvi nebrīnīties un nebaidīties un būt ļoti dusmīgam, ja dzirdēja kaut vārdu par savu vecumu, sevišķi uz ļaudīm, kas nenēsāja līdzīgu nozīmi ar skaitli 1941.

Citādi viņš bija pilnīgi bērns: uzticīgs, naivs un ziņkārīgs.

Kad ogojot (bataljonā jau piekto dienu nebija nekā ko ēst) viņš pēkšņi uzdūrās Jerihonovam, kas sēdēja pie klints ar revolveri rokā, zēns, pirmo reizi ieraudzījis krievu lidotāju, kļuva tik priecīgs, ka sākumā nemaz neaptvēra, ka lidotāja atrašanās šeit nozīmē nelaimi.

Pamanījis zēnu ar zvaigzni pie pilotkas, Jerihonovs nolika revolveri, reizē nopūtās un atviegloti izlamājās par visu ir par bojā gājušo lidmašīnu, ir par pārlauzto kāju, ir par divu dienaksu gūsta baiļēm.

Pirmie krievu vārdi, kurus dzirdēja Mirko Nikoličs, tātad pavisam nebija cīnīti no Turgeņeva. Par laimi viņš tos nesaprata. Tikai pēc cepures pazina, ka tas ir lidotājs — pēc ietērpa, ka tas krievs un pēc nedabiski saliektās, nedzīvi nokārtās kājas, ka viņš ir slims. Vislietišķākais Mirko paskaidrojums, ka viņš tūliņ dosies pēc palīdzības, nealzņēma daudz laika. Patiesībā, nezaudējot laika, nekavējoties vajadzēja skriet pēc zirga. Bet Mirko dvēselē pamodās bērns. Viņš nometās uz ceļiem blakus Jerihonovam un acīm urbās priekšmetā, kas viņu ieinteresēja.

Pie krievu lidotāja krūtīm bija Ļeņina portrets — ka tas Ļeņina portrets, par to nebija šaubu. Mirko pazina viņa seju. Taču šī nozīme, nezin kādēļ, bija ļoti maziņa, apaļa un dārināta no zelta un sudraba.

— Ļenins? — jautāja Mirko.

— Ļenins, — paskaidrojis, atbildēja Jerihonovs un, mēģinādams nosēsties ērtāk, nosēcās no sāpēm.

Tas Mirko atgādināja viņa pienākumu, viņš pietrūkās kājās, nolika blakus Jerihonovam savu automatu un aizskrēja. Pēc stundas ieradās partizani ar zirgu un aizveda Jerihonovu sev līdz. Jāsaka, ka Jerihonovs nokļuva pie viņiem neizdevīgā laikā. Jau trešo nedēļu te notika liela vācu ofanziva (tā partizani sauca uzbrukumu) un partizaniem vajadzēja atkāpties arvien tālāk kalnos, katru nakti mainot vietu. Bataljons, sākumā atstāts arjergardā, jau sen bija atgriezts no visiem pārējiem un varēja palauties vienīgi uz paša spēkiem.

Feldšers ielika Jerihonova pārlauzto kāju rupjos skalos, savilka skalus aukšām — un mediciniskā palīdzība būtībā ar to arī izbeidzās.

Skalus, pēc feldšera norādījumiem, no jaunas egles izdrāza pats Mirko, viņš arī palīdzēja savilkt auklas, un tagad, kad Jerihonovs brauca, guļot čīkstošā šaurā arbā, Mirko sekoja tai, te sarunādamies ar Jerihonovu, te mēmi kustinot lūpas un veselām stundām domājot par kaut ko savu.

Trešajā dienā, pēc īsas kaujas, partizani vēlreiz nogriezās un ievilkās pilnīgi kalnos. Arbu nācās pamest. Jerihonovu uzsēdināja zirgā jūšus, labajā pusē segliem ieslīpi piesienot dēļi, uz kura Jerihonovs varēja nolikt savu nekustīgo, ikros pārlauzto kāju. Tādā kārtā viņam kaut kā izdevās noturēties seglos.

Mirko, kā iepriekš, turējās pie Jerihonova, tikai tagad soļoja nevis iepakaļ, bet blakus un vienmēr slimās kājas pusē. Viņš sargāja Jerihonova kāju, lieca un lauza zarus un reizēm ņēma zirgu aiz iemauktiem.

Tā pagāja vairāk kā nedēļa. Daži cilvēki krita. Kaut kā pārsietie ievainotie, lūpas sakodušī, rāpās pa akmeņiem blakus veselajiem. Viens, kam bija pāršautas kājas, nevienu nebrīdinot, nošāvās. Viņš nevarēja paiet, bet uz vienīgā zirga, kas agrāk piederēja bataljona komandierim, jāja Jerihonovs. Klusu vienojušies, godu rūpēties par Jerihonovu atļāva Mirko. No savas vācu blašķes viņš dzirdīja Jerihonovu ar ūdeni, reizēm noplūca un izcepa uz uguns pa putnam, ja tos izdevās nošaut. Un kad nebija vairs nekā, viņš pēkšņi pameta Jerihonovu, uz laiku savā vietā atstājot citu partizanu, un, atgriezies, resa rokās pilotku, kurā atradās vairāki apgrauzti sausiņi, siki, sakaltuša siera gabaliņi un divas vai trīs pākstis paprikas. Partizani krievam ātdeva pēdējo, kas glabājās tukšo kabatu un somu pašā dibenā un kas bija domāts pašiem gluži nebaltai dienai.

Tādos gadījumos Mirko nevajadzēja lūgties, viņš vienkārši klusēdams gāja no viena pie otra un visi saprata, ka šodien viņam nav ne kā, ar ko paēdināt krievu. Un tāpat klusēdami kā Mirko viņi ar mazrunību, kas raksturīga stipri nogurušiem un izsalkušiem ļaudīm, grābājās pa kabatām un bēra pilotkā pēdējās druskas.

Atgriezies pie Jerihonova, Mirko pastiepa viņam pilotku un pēkšņi kļuva neparasti runīgs. Viņš manīja lidotāja aizdomīgo skatu un visiem spēkiem centās neļaut viņam runāt, jautāt, kur radies ēdamais. Tādos gadījumos viņš uzdeva Jerihonovam bezgalīgi daudz jautājumu par Maskavu, par krievu armiju, par viņa lidojumiem — un Jerihonovs, kas horvatu valodā no desmit vārdiem saprata piecus, negribot aizmirsās, pūloties atrast zēnam saprotamus krievu vārdus.

Trešo vai ceturto reizi, paņēmis Mirko pasniegto pilotku, Jerihonovs to sažņaudza ar pavadas neaizņemto roku un, ēdamajam nepieskāries, palūdza Mirko ņemt zirgu aiz iemauktiem un aizvest viņu pie bataljona komandiera Nikola Petriča.

Petričs bija liela auguma, drūms Belgradas metalists, kas klusēja jau parastos apstākļos, bet pēdējās dienās vispār neizrunāja ne vārda, izņemot visnepieciešamākās pavēles.

— No kurienes šis ēdiens? — sausi jautāja Jerihonovs, piejājis pie viņa. Es negribu ēst viens pats, kad pārējie cieš badu.

Petričs paskatījās pilotkā, pēc tam uz Jerihonovu un saprata, ka melot nav nozīmes.

— Arī tu mums nesviedi lielgabalus, mašīnas un patronas tāpēc, ka to tev tur, Krievijā, bija par daudz, — ātri teica Petričs.

— Vienalga, ja tas tā turpināsies, es sviedīšu ēdamo prom, — stūrgalvīgi atbildēja Jerihonovs.

— Kā vēlies, — teica Petričs un, norādījis vispirms uz Mirko, bet pēc tam uz pilotku, piebilda: — Viņš tā kā tā tev pienesīs katru dienu, ja nebūs nekā cita. Kā vēlies.

Brīdi viņi stūrgalvīgi raudzījās viens otram acīs, pēc tam Petričs pagriezās un aizgāja.

— Klausies, Petrič! — sauca viņam nopakaļ Jerihonovs.

Bet Petričs pat neatskatījās. Viņš gāja pa taku atpakaļ uz savu parasto vietu nodaļas priekšgalā un domāja par to, ka šis krievu lidotājs ir krietns, stūrgalvīgs cilvēks un nevijus iedomājās sevi viņa lomā, labi saprazdams, ka viņš noteikti būtu strīdējies tāpat.

Petričs, tāpat kā vairums viņa ļaužu, reti un ne labprāt runāja skaļi par savām attiecībām pret krieviem. Bet dziļi viņa dvēselē mājoja mīlestība un atzinība tiem. Pats par sevi saprotams, ka pēdējo sausiņu bataljonā jāapēd taisni šim krievam, tāpat skaidrs bija tas, ka, ja pienāktu likteņgais brīdis, tiktu darīts viss, lai krievs izglābtos. Bet ja tam būtu lemts iet bojā, tad bojā viņam būtu jāiet pēdējam.

Kas zīmējas uz Jerihonovu, tad viņš, ēdamo neaizskārīs, iebāza pilotku segļu somā, un nav zināms, ar ko viss tas būtu beidzies, ja nākošajā dienā Mirko no automata nebūtu nošāvis kādu nelietojamu, bet lielu putnu. No tā pietika veselām divām dienām. Bet trešajā vāciešu bataljona paliekas iedzina kādā dziļā aizā, no kuras gandrīz nebija izejas. Palika viena cerība — negaidot pāriet nepārejamo kalnu virsotni un tad, varbūt, nokļūt pie savējiem. Bet kalnā negāja neviena taka un zirgs nevarēja paiet. Nest Jerihonovu uz nestavām bija bezcerīga lieta, jo nesēji nogāztos bezdibenī kopā ar viņu. No aizas, kalnus apejot, taisnība, gāja vēl viena taka, bet tā izveda līdzenumā, kur gandrīz katrā ciemā stāvēja vācu garnizons.

Nodaļa turp nevarēja iet, bet divi trīs cilvēki varbūt tur varēja paslēpties, nozust.

Petričs izsauca pie sevis divus automatistus un Mirko.

— Jūs ieslēst ar krievu, — teica viņš automatistiem. — Pa taku, kas apiet kalnus.

Viņš paskaidroja, kā un kur taka nogriežas, ka sākumā jānogriežas pa kreisi, bet pēc tam, kad nāks krustojums, pa labi.

— Jūs nokļūstiet ar viņu līdz tuvākajam ciemam un tur to noslēpjiet, kamēr viņš izveselojas.

— Uz takas mūs droši vien sastaps vācieši, — pakratījis galvu, teica viens no automatistiem.

— Viņi droši vien domā, ka mēs tur neiesim. Katrā gadījumā, kad jūs būsiet prom, mēs te sāksim kauju. Domāju, ka visi vācieši, kas atrodas tuvumā, dosies pret mums.

— Kā gan tu uzsāksi kauju? .. — atkal domīgi iesāka automatists, saprazdams, ka bataljona galvenā cerība uzsākt rāpšanos kailajā virsotnē tūliņ, pa krēslu un nakti.

Petričs saviebās. Viņš to zināja arī pats.

— Jums jāglābj lidotājs. Viņš ir krievs, viņš ir lidotājs, — noteica Petričs atbildes vietā. Un vēlreiz atkārtoja: — Lidotājs.

Pēc tam viņš noveda sāņus Mirko.

— Tu atradi lidotāju, tev viņš arī jāaizved. — Petriča balsī nemanīja ne mazāko līdzjūtību pret Mirko gadiem.

— Nu, ej.

Petričs uzsita viņam uz pleca, pagriezās uz aizgāja.

Pēc desmit minutēm divi automatisti, Mirko un Jerihonovs sāka virzīties pa tikko samanāmo taku, kas veda gar kalniem garām vāciešiem.

Kad Mirko pateica Jerihonovam par ceļu, noklusēdams tomēr to, ka Petriča pa to laiku uzsāks kauju. Jerihonovs pameta ar galvu un, izteicis tikai divus vārdus: «Labi, Nikoličˇ,» — ņēma pistoli, kuras kaburs bija aizslīdējis aiz muguras.

Mirko uzrunāja Jerihonovu tāpat, kā partizani uzrunāja viens otru — uz «tu», vai arī saucot vārdā — Volodja.

Kas zīmējas un Jerihonovu, tad viņš Mirko vienmēr sauca uzvārdā — par Nikoliču, — jo dienestā bija pieradis saukt uzvārdā arī savas lidotāju daļas biedrus.

Mirko pie tā jau sen bija pieradis, bet patlaban pierastais vārds «Labi, Nikoličˇ izskanēja kaut kā negaidīti skumji, it kā viņi šķirtos, un Mirko, nodrebot, iedomājās priekšā stāvošās briesmas.

Pēc pusstundas gājiena, kad jau sāka pavisam satumst, viņi izdzirdēja aiz sevis apšaudīšanos. Sākumā tās bija tikai automatu kārtas, pēc tam sāka šaut mīnmetēji, arvien biežāk un biežāk kā lielā kaujā.

Jerihonovs apturēja zirgu un klausījās. Mirko pustumsā ieraudzija viņa pārsteigto skumjo seju.

— Volodja, jāsim, — teica viņš.

— Pagaidi.

Jerihonovs ilgi klausījās, pēc tam klusēdams pagrieza zirgu un jāja atpakaļ. Viņš visu saprata .

Mirko aizskrēja priekšā un strauji saķēra zirgu aiz iemauktiem.

— Volodja, — lūdzoši viņš atkārtoja, raudzīdamies Jerihonovam acīs.

Abi automatisti arī nostājās Jerihonova zirga priekšā un aizsprostoja ceļu.

— Pazūdi! — pārvērstā, niknā balsī iebļāvās Jerihonovs un rāva pavadas.

Bet Mirko un abi automatisti turpināja nekustīgi stāvēt, aizsprostodami viņam ceļu.

Šaušana pastiprinājās. Jerihonovs saprata, ka tagad par vēlu kaut ko grozīt, ka šiem ļaudīm, kas patlaban tur kāvās, glābjot viņa dzīvību, neliktos nekas briesmīgāks un neprātīgāks par viņu atgriešanos. Un tomēr viņam no tā nekļuva vieglāk. Viņu pārņēma kauns, bezspēcīgs izmisums.

— Ak, jūs. Pat mirt kā cilvēkam kopā ar visiem neļaujat! — teica viņš, ar rūgtumu raugoties uz Mirko, un pēkšņi, sāka raudāt, pirmo reizi pa trim kara gadiem.

Tagad viņš pret visu izturējās vienaldzīgi. Mirko pagrieza zirgu un veda to aiz iemauktiem. Jerihonovs jāja klusēdams, drūmi nokāris galvu un visu nakti neteica vairs ne vārda.

Naktī tie divas reizes nogriezās, — tā kā viņiem bija teicis Petričs. Otro reizi Mirko ilgi šaubījās — viņam likās, ka pa kreisi aizejošā taka — nav vis taka, bet vienkārši izžuvuša strauta gultne, taču apspriedušies, viņi tomēr nolēma, ka tas ir divu taku krustojums un nogriezās pa labi.

Ausmā, stāvā nogāzē pacēlušies un kādu lielu akmeni apgājuši, viņi pēkšņi uzdūrās vāciešiem.

Vācieši, kā to paredzēja Petričs, laikam atradās tur, kur notika kauja, taču četru cilvēku patruļu viņi tomēr bija atstājuši te, uz takas.

Viņi bija četri pret četriem. Bet tā kā Jerihonovs bija jāšus, vācieši viņus pamanīja pirmie un pirmie sāka šaut.

Viens no automatistiem tūliņ klusu nokrita, otrs pieplaka aiz akmens nobrukuma un, aizsmacis iesaucies: «Mirko, aizved lidotāju,» — izšāva pirmo kārtu.

Mirko, atvēzies, no visa spēka iesita zirgam ar roku pa skaustu. Tas apmetās un devās rikšiem atpakaļ, bet Jerihonovs, pievilcis pavadu, to strauji apturēja aiz liela akmens, kas gulēja ceļmalā. Pārmetis veselo kāju, viņš neveikli mēģināja nokāpt no zirga.

— Volodja! — gandrīz raudot iesaucās Mirko.

Bet Jerihonovs viņā neklausījās. Viņš izvilka no azotes revolveri un centās atbrīvot iestrēgušo kāju, lai nokāptu.

Mirko izmisumā saķēra zirgu aiz iemauktiem un kopā ar Jerihonovu aizvilka to atpakaļ aiz kalna.

Automata kārta nošķīda pret akmeni un Mirko drīzāk juta kā redzēja, ka Jerihonovs nespēcīgi nosligst zirga mugurā.

— Aizved lidotāju! — aizsmacis, starp divām kārtām iesaucās automatists.

Mirko uzlēca zirgam uz skausta, saķēra ar vienu roku pavadu, bet otra ar bērnam nepierastu spēku apņēma Jerihonovu un, parāvis zirgu, izlēkšoja no akmens aizsega atpakaļ uz takas.

Taka gāja uz leju. Zirgs, klupdams, izmisis lēkšoja pa akmeņiem arvien straujāk un straujāk, pēc tam atsperdamies pakaviem akmeņu brukumā, sāka slīdēt un beidzot, neklausīdams jātnieka, pārgāja aulos, dražēdamies pa šauro akmeņaino strauta gultni, starp šmiķstošiem zariem, kas karājās virs galvas.

Tā viņi jāja vēl minutes piecas. Pēc tam zirgs pēkšņi sāka svērties uz sāniem un Mirko tikko paspēja nolēkt zemē, lai noturētu kopā ar zirgu bezspēcīgi krītošo Jerihonovu.

Apkārt bija biezs krūmājs. Mirko atvilka Jerihonovu no zirga, kas sītās un kārpījās pa zemi. Vēlreiz pametis skatu uz asiņaino skaustu, Mirko, saviebies, iešāva zirgam taisni galvā.

Jerihonovs gulēja sastindzis. Mirko atraisīja viņam jostu un pacēla frenci. Visa krūts kreisā puse Jerihonovam bija noplūdusi asinīm un Mirko saprata, ka viņš nošauts .

Ja Mirko būtu mazliet vecāks un mazliet pacietīgāks, viņš droši vien Jerihonovu papurinātu, paklausītos viņa sirdi un saprastu, ka Jerihonovs dzīvs un ka divas slipi cauršautās lodes, kas baismi izplēsušas krūtis, patiesībā nav nemaz skārušas kaulus.

Bet Jerihonovs gulēja dziļā nesamanā, un Mirko nezināja, ka tādā stāvoklī cilvēka elpa gandrīz nav jūtama. Trīs reizes izmisumā iesaucies: «Volodja!» un atbildes nesaņēmis, viņš nolēma, ka lidotājs miris un nometās viņa priekšā uz ceļiem.

Nobālējušām lūpām viņš čukstēja kādus pat pašam nesadzirdamus vārdus un izmisumā atcerējās, ko viņam atvadoties bija teicis Petričs, un ka viņi nakti droši vien samainījuši takas.

Aiz muguras skaļi skanēja šāvieni. Mirko pietrūkās: nodrebējis sataustīja savu automatu, ko pēdējās minutēs bija pavisam aizmirsis, un pēkšņi ar neparastu mieru saprata visu, kas viņam patlaban jādara.

Atkal nometies uz ceļiem, viņš pieskārās Jerihonova asiņainajam frencim un sāka no tā atskrūvēt Ļeņina ordeni. Viņš citus ordeņus neaizskāra — vienīgi šo, par ko Jerihonovs bija teicis, ka tas pats galvenais.

Noskrūvējis ordeni, Mirko novilka savu iebrūno mājas auduma jarmačoku un palika vienīgi zaļajā partizanu kreklā.

Viņš sataustīja zemē zaru ar asu atzaru un uzdūris uz tā savu kreklu, pieskrūvēja ordeni sev pie krūtīm, tai pašā vietā, kur to nēsāja Jerihonovs.

Pēc tam viņš piecēlās. Viņš zināja, ka mirušajiem jāatdod gods. Bet pielicis roku pilotkai, viņš juta, ka tūliņ sāks raudāt. Viņš pagriezās un ejot pārlika automatu no pleca kaklā, lai būtu ērtāk, un ātri devās pa strauta gultni lejā.

Viņš skaidri, kā nekad vēl savā bērna dzīvē, saprata visu, kas patlaban stāvēja priekšā.

Pēc ceturtdaļstundas Mirko nokļuva tai vietā, kur viņi sadūrās ar vāciešiem. Viņš uzrāpās soļus trīsdesmit augstu virs takas. No augšas bija redzami četru krītušo nekustīgi gulošie ķermeņi un divi dzīvie vācieši, no kuriem viens atspiedies pret koku smēķēja, bet otrs, tupēja, noņēma kasku un noguris ar kabatas lakatiņu slaucīja seju un kailo galvu.

Mirko paspēra vēl dažus soļus. Nobira kāju skartie sīkie akmentiņi. Pirmais attapās vācietis, kas stāvēja pie koka. Ar ātru kustību viņš sniedzās pēc automata. Bet Mirko jau nospieda sprūdu. Garās kārtas sprakšķos, ar pie vēdera piespiesto automatu kratoties, viņš redzēja, ka vācietis noplāta rokas, aizgrīļo sāņus un krīt.

Mirko ar notirpušu pirkstu arvien vēl turpināja spiest sprūdu, kad vācietis jau krita un kad tas jau gulēja zemē. Otrs vācietis izšāva no šautenes. Mirko atkal pierāva automatu un vēlreiz nospieda sprūdu. Un tikai tad viņš saprata, ka ar vienu kārtu uz pirmo vācieti izšāvis visas patronas.

Tad, nesajēdzis ko dara, neizlaidīs no rokām automatu, viņš skrēja lejā taisni uz vācieti.

Vācietis izšāva vēlreiz. Pirmajā brīdī Mirko nesaprata, ka ir ievainots, — viņam vienkārši likās, ka viņš paklupis. Izmetis automatu, viņš vēlās pa nogāzi lejā, bet, saviebies no sāpēm, pagriezās un apsēdās. Mirko bija ievainots vēderā, viņam tūliņ notirpa kājas un viņš pārsteigts juta, ka nespēj piecelties .

Viņš turpināja sēdēt, atbalstījis muguru pret akmeni, savādi raugoties sev priekšā, un vēl arvien nesaprata, kādēļ nespēj piecelties. Vācietis piegāja viņam gandrīz klāt, bet Mirko raudzījās tam garām, — viņam nekas vairs neinteresēja. Zaudēdams samaņu, viņš vēl arvien pūlējās uzminēt, kādēļ nespēj piecelties.

Tā viņš arī nomira ar šo izbrīnu sejā un Ļeņina ordeni pie krūtīm. Apstājies piecus soļus no Mirko, vācietis pamanīja pie zēna krūtīm kaut ko spidošu, tā kā nozīmi, tā kā ordeni. Viņš neizšķira — un, palāvies pēkšņi uzliesmojošai, neatbildīgi cietsirdīgai iegribai, pierāva šauteni kā šauptuvē, aci piemiedzis, precīzi notēmēja un izšāva.

— Lūk, viss notikums, — teica pulkvedis. — Pēc tam partizani atrada viņa miesas — un krievu ordeni atdeva mums, krieviem, kaut gan, godīgi sakot, ja es tur būtu bijis, es apbēdītu zēnu, nenoņemot ordeni no viņa krūtīm.

— Bet kas notika ar Jerihonovu? — es jautāju.

— Nekas, lido... Atmodies, piecas diennaktis rāpojis, pēc tam pievākts. Griezuši, šuvuši, bakstījuši... Bet par to lai jums labāk pastāsta ārsts, — pulkvedis pamāja ar galvu uz blakus gulošo, mūsu sarunas aizmidzināto chirurgu.

Bet paklusējis piebilda:

— Jau kopš mēneša atkal lido, un vienmēr uz Sloveniju un Melnkalni. Es jau viņam ar citiem paziņoju. Apsolījies atnākt pēc ordeņa, kad atlidos šeit.

Caur atvērto logu atskanēja tuvojošās lidmašīnas dūkoņa.

— Es domāju, — ka šodien vairs neviens neatlidos. Traki draņķīgs laiks, — teica pulkvedis.

— Bet ja nu pēkšņi Jerihonovs? — es jautāju.

— Iespējams. Viņš, kā stāsta, pārsniedzis vairāk par simts izlidojumu. Kad nelido neviens, viņš lido. Sākot, ka priekš ļaudīm, kas viņu jau reiz uzcēluši no miroņiem, neesot žēl nomirt pat otrreiz. Tomēr — tas nav svarīgi. Ja nolaidīsies, tad no laukuma atsūtīs ziņnesi. Liekamies gulēt, jau vēls.

Tulkojis **Jānis Grants**

„VECIE DRAUGI"

Maskavas M. N. Jermolovas vārdā nosauktā teatra uzvedumā

Mākslinieciskais vadītājs Staļina premijas laureats A. M. Lobanovs

Ar savu L. Maļugina lugas «Vecie draugi» uzvedumu Maskavas M. N. Jermolovas vārdā nosauktais teatris, kas pašlaik viesojas Pigā, uzreiz iekaroja mūsu publikas simpatijas. Tā ir izcila izrāde, kas spilgti parāda padomju aktieru meistarību, režisora izjusto mākslu, dzīvi talantīgi un ar iedvesmi stāsta par mūsu dienu padomju jaunatni.

Maskavas M. N. Jermolovas vārdā nosauktais teatris pārstāv slavenās krievu realisma tradicijas. Jermolovas vārdā nosauktais teatris radies 1937. g., bijušajam Jermolovas teatrim apvienojoties (agrākā Mazā teatra studija) ar Chmeļeva vadīto studiju. Tādā kārtā šis teatris sevī vieno divu krievu vadošo teatru — Maskavas Mazā un Dailes elementus. Tomēr Jermolovas vārdā nosauktais teatris nav vienkārši atdarinātājs, tam pašam skaidri izteikta radošā seja un tas pastāvīgi meklē jaunus skatuves uzdevumu atrisinājumus. Savas pastāvēšanas desmit gados šis samērā vēl jaunais Maskavas teatris pratis iekarot mākslinieciski bagāta teatra kolektiva slavu.

Viens no svarīgākajiem teatra sasniegumiem 1946. g. ir L. M. Maļugina lugas uzvedums, par ko tas izpelnījies Staļina premiju.

Šai lugai ir neapšaubāma vērtība. Tā vienkāršiem, nemākslotiem līdzekļiem parāda padomju jaunatnes garīgo augšanu un tās kvēlo padomju patriotismu Tēvijas karā.

Izteikt šīs padomju jaunatnes īpašības un izvērst lugas pamatideju nav vienkāršs uzdevums. Tāpēc Maļugina luga sagādā teatrim ievērojamas grūtības. Līdzās dzīvam un spraigam, bieži asprātīgam dialogam, lugā ir dažas neskaidrības un pie tam maz dinamikas. Luga balstās uz varoņu iekšējiem pārdzīvojumiem, kurus autors parāda diezgan atturīgi un skopi.

Protams, tas atstāj režisoram un aktierim plašu radošas darbības lauku, pāver iespējas skatuves spēli papildināt tur, kur luga ļauj tikai nojaust vēlamo virzienu.

Jāatzīst, ka jermolovieši šo uzdevumu veikuši spīdoši un mūsu teatra mākslinieki no viņiem var daudz ko mācīties. Maskavas teatra uzvedumā jūtam īstu dzīvības pulsu, kas lugu piesātina ar patiesi spraigu saturu, valdzina skatītājus un liek viņiem dzīvot līdzi izrādes varoņiem visos viņu priekos un bēdās.

Lugas saturs nav sarežģīts, bet tās doma iziet tālu ārpus sava satura rāmjiem un ietver sevī nozīmīgus un svarīgus padomju cilvēka rakstura vispārinājumus. Trīs skolas biedru satikšanās — Lielā Tēvijas kara priekšvakarā, kara laikā un pēc kara notikumu norises gaitā kalpo lugas varoņu raksturu atklāšanai.

1941. gada 21. jūnijā pulcējās skolotājas Elizabetes Ivanovnas Fedotovas dzīvoklī Ļeņingradā viņas bijušie skolnieki un viņas meitas Toņas klases biedri, lai svinētu vidusskolas absolvēšanu.

Laimīgais laiks! Jauniešu priekšā paveras neaptveramas un aizraujošas lielās dzīves perspektivas. Viņi jauneklīgā draiskuma, drošu plānu un gaišu cerību pilni. Jaunieši zina, ka dzīve viņus nepievils ja tie dzīvos kā īsti padomju ļaudis. Šura Zaicevs, Volodja Dorochins, Aleksejs Subotins, Tamara Solovjeva, Sjoma Gorins — tik dažādi savā raksturā, individualitatē, savos trūkumos un pozitivās īpašībās, bet visus viņus vieno īstas, skaidras biedriskas draudzības saites.

Šura Zaicevs un Volodja Dorochins abi iemīlējušies Toņā, bet mīl viņi katrs dažādi. Šura — dziļi un pašaizliedzīgi, Volodja — kaisli, bet paviršu un patmīlīgi.

Tā pamatots konflikts lugā. Tomēr mīla nav lugas pašmērķis, tā ir lugas galveno darbojošos personu raksturu pārbaude, divu dzīves stilu — jautrā, vieglprātīgā, egoistiskā Volodjas un pašaizliedzīgā, uzticīgā, savās jūtās dziļi godīgā Šuras savdabīgs eksamens. Sākumā Toņa dod priekšroku ārēji vairāk efektivajam Volodjam. Sākas karš. Ļeņingradu bloķē ienaidnieki. Draugi aiziet Tēvijas kara frontēs. Taču grūtajos kara apstākļos pašaizliedzīgi kalpojot savai dzimtenei, viņi nepārstāj atcerēties viens otru.

Viņi neaizmirst savu solījumu Toņai: ik gadu, 21. jūnijā satikties pie viņas. Tomēr 1942. g. satikties var tikai nedaudzi. Pirmais nāk Šura, kas kaujā pie Ļeņingradas ievainots un kļuvis invalids. No savas baterijas izraujas arī Aleksejs Subotins, kanonadas dārdoņā tāpat atskrien Solovjeva, kas patbijis. Neraugoties uz viņa kauju nopelniem, tas kā agrāk vieglprātīgs un nespēj izjust pienākumu pret dzīvi. Te arī meklējami viņa neveiksmju cēloņi. Šuras un Volodjas sāncensība mīlā pret Toņu ir cīņa starp pozitivām un negativām cilvēka rakstura pusēm. Veciem draugiem trešoreiz satiekoties uzvar pozitivais, atbildības jūtas kolektiva, dzīves un ģimenes priekšā. Toņa izšķiras Šuras labā, kas rādījis padomju cilvēka īsto stāju un mīlu.

Staļina premijas laureate, Toņas lomas izpildītāja lugā «Vecie draugi» L. Ordanskaja

reiz ir sakarniece vienā Ļeņingradas garnizona daļā, atnāk Semjons Gorins.

Viņu sapni par gaišo dzīvi sadūrušies ar bargo kara īstenību. Izpildot patriotisko pienākumu, jaunieši nav zaudējuši dvēseles gaišumu. Gluži otrādi, viņi vēl vairāk izaugo un norūdījās. Tikai Volodja palicis tāds pats, kāds

Gaumīgi un smalkjūtīgi izmantojot mākslinieciskos līdzekļus, Jermolovas vārdā nosauktā teatra vadītājs, nopelniem bagātais mākslas darbinieks, Staļina premijas laureats A. Lobanovs rāda draudzības, savstarpējas uzticības un mīlestības jūtas, kurās dzīvo izrādes varoņi. Aizraujošā un gādīgi jaunieši rūpējas par Elizabetu Ivanovnu, kuras lomu ar lielu meistarību un dabisku vienkāršību izpilda aktiere E. Kononenko, atveidojot gudrās un atsaucīgās padomju skolotājas tēlu — jaunatnes draugu un audzinātāju. Kononenko prot ar tikko manāmām mimikas, intonacijas un bezas niansēm cieši saistīt pie sevis skatītāja uzmanību un likt viņam izjust savu dziļā satura pilno iekšējo pasauli.

Gudri un gaumīgi Aleksandra Zaiceva lomu izpilda Staļina premijas laureats V. Jakuts.

Aktieris radījis pievilcīgu godīga un apzinīga padomju jaunekļa tēlu, kas pilnā mērā izjūt savu atbildību kolektiva un socialistiskās Dzimtenes priekšā. Apburoša Toņas lomā ir Staļina premijas laureate L. Ordanskaja, kas mācējusi savienot jaunības stūrainību ar sievišķīgo maigumu un parādīt izjustu padomju jaunavas tēlu.

Atmiņā paliekošus, spilgtus tēlus radījuši aktieri I. Bespalovs vieglprātīgā Volodjas Dorochina lomā un J. N. Medvedjevs, kas lieliski izpildīja neveiklā Semjona Gorina lomu.

Pārliecinošs ir arī ekspansivās, vienkāršās meitenes Tamaras Solovjevas tēls, kuras lomu izpildījusi G. Zaiceva, tāpat uzpūtīgais plāpa Jakovs Darjalovs, kuru attēlojis aktieris L. Gallis, fotografs Ļaskovskis, audžu bērns Sima.

Diemžēl izrādes vispārējā saskaņā neiekļaujas māksliniece M. Lavrova, kas spēlē Dusju Rjazanovu. Jo vairāk žēl tāpēc, ka artistei ir visas dotības, lai varētu savu lomu izpildīt meistarīgi. Izrādē viņas spēles realistiskie paņēmieni pāriet naturalismā. Ar savu

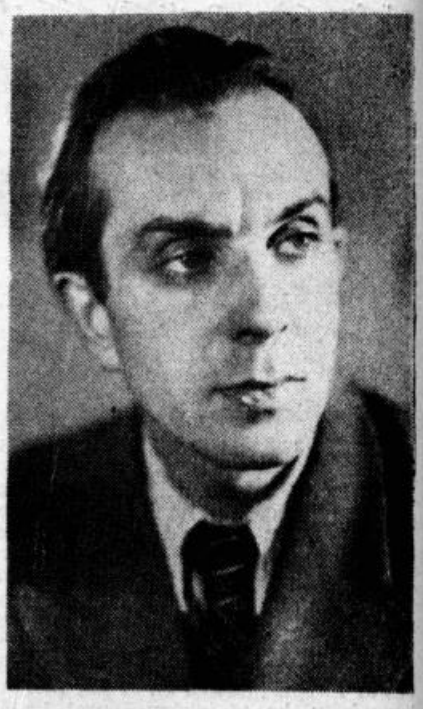

Režisors V. G. Komisarževskis

māksloto un lieki skaļo spēli tā atstāj nepatīkamu iespaidu skatītājos. Lai varētu pareizi attēlot zināmu rakstura rupjību un aizmugures iedzīvotājas bailes no apšaudēm it nemaz nav vajadzīgs tik stipri šaržēt. Tas nevis pasvītro, bet pazemina Ļeņingradiešu nosvērto izturēšanos kara laikā.

Izņemot šo mazo režijas trūkumu, Maskavas Jermolovas vārdā nosauktā teatra uzvedums noris mākslinieciski augstā līmenī. Tas liecina par padomju teatra un krievu teatra kulturas milzīgajiem sasniegumiem, par lielo un nobriedušo padomju artistu un režisoru mākslu, kas prot parastās un ikdieniškās parādībās atklāt padomju cilvēku tēlu lielo vispārinošo nozīmi.

Maskavas Jermolovas vārdā nosauktā teatra viesizrāde pārliecinoši rādīja padomju dzīves morālos balstus, ciešu sakaru starp personīgām un sabiedriskām interesēm. Uzvedumā mēs redzējām padomju jaunavnes, mūsu valsts nākotnes lielo dvēseliško skaidrību. Tieši šajā apstāklī teatrim liels nopelns ne tikai mākslinieciskā, bet arī politiskajā audzināšanas ziņā.

Ar lielu interesi ridzinieki gaida turpmākās Maskavas teatra izrādes, kas sola mūsu skatītājam tik daudz radošas mākslinieciskas baudas.

J. Mednieks

„KĀ JUMS TĪK"

Šekspira poetiskā fantazija, bagātā valoda, aforismi un metaforas, smalkais filozofiskais humors rod spilgtu izteiksmi viņa jautro komediju ciklā, no kurām saturā visdziļākā ir «Kā jums tīk». Šai dzīves priecīgajā komedijā jau nojaušamas Šekspira nākošo lielo traģediju idejas. Te jaunais Šekspirs apliecina savu humano pasaules uzskatu, cilvēku un dzīves optimistisko skatījumu, parāda savu lielisko māku izteikt abstraktās idejas ar konkreto un reālo mākslinieciško tēlu palīdzību. Viņš asi uztver dzīves asās problemas un pasniedz tās publikai filozofisko asprātību, labi tēmēto repliku un monologu veidā. Galvenais tomēr ir komedijas idejiskā bagātais saturs, ko ielicis tanī Šekspirs. Šekspirs redz cilvēka dvēseles skaistumu, ko nomāc viņa laikmeta feodālā Anglijas netaisnīgā sabiedriskā iekārta. Viņa komediju varoņi aiziet brīvajā dabā, lai tur, tālāk no tiranijas un despotisma, rastu savu jūtu un tieksmju brīvību un dzīvotu laimīgu dzīvi, kas nav iespējams hercogu pilīs, kur valda patvaļa un varmācība. Šekspirs pārliecināts, ka ļaunums nav cilvēka dabā. Tieši tādēļ likteņa piemeklētos Šekspirs novirza vienkāršās tautas vidū, kurā rakstnieks saskata daudz labu īpašību. Poetiskā Ardenu mežā pie ganiem ļaunā hercoga izraidītie atrod savu laimi, savienojas mīlētāju sirdis, rimstas dvēseles sāpes.

Savā uzvedumā Maskavas Jermolovas vārdā nosauktais teatris pasvītro Šekspira komedijas tautisko raksturu, papildinot tās tekstu ar daudziem angļu folkloras elementiem, komponista J. Birjukova muzikas pavadījumā. Šī izrāde, ko teatris uzvedis pirmo reizi 1939. gadā, kļuva par ievērojamu ieguldījumu padomju teatra repertuarā. Komedijas uzvedējs nelaikis N Chmeļevs šim Šekspira darbam piedevis dziļi realistisku nokrāsu, kur līdzās abstraktām dzīves problemām, atklāj arī cilvēku raksturu ikdieniškos konfliktus. Ar to Chmeļevs izrādei piešķīris klasisku un vienkāršu stilu, kas atšķiras no izplatītā patetiskā Šekspira lugu iztulkojuma. Mīnētais realistiskais stils ļoti lielā mērā tuvina skatītājam grūto Šekspira tekstu, padara to daudz vienkāršāku un saprotamu.

Lugas darbība noris Francijā. Burgundijas hercogistē, kur valda uzurpators Frederiks, kas padzinis savu brāli. Vīrišķīgais Orlando, kam seko viņa vecākais brālis Olivers, arī spiests sava uzticamā vecā kalpa Adama pavadībā atstāt hercogisti. Tāpat padzītā hercoga meita Rozalinda, kura mīl Orlando un viņas māsica uzurpatora meita Selija aizbēg no pils kopā ar jokdari Osjoloku. Visi viņi satiekas Ardenu mežā, kur ganu un vienkāršās tautas vidū atradis patvērumu vecais hercogs. Mežā viņi dzīvo laimīgā saskaņā, jautrā jūtu un domu apmaiņā, dzīvojot līdzi jokdara Osjoloka stridiem ar melancholiķi Žaku un kavējot laiku naivos jokos un rotaļās. Hercoga padzītais Olivers, kuru Orlando glābj no lauvas nagiem, izlīgst ar brāli un apprec Seliju. Laulībā savienojas arī Orlando ar Rozalindu. Pat jokdaris Osjoloks sev atrod dzīves biedri — lauku jaunavu Odri. Tā dzīve uzveic tumšos spēkus, un laime svin uzvaru pār nelaimi.

Šai uzvedumā Maskavas Jermolovas vārdā nosauktais teatris parādījis Šekspira dziļu un gaumīgu izpratni. Lugas tēli zīmēti droši un pārliecinoši. Ar eleganci Orlando lomu izpilda artists — F. Korčagins. Viņš labi parāda Šekspira mīļākā tēla nodomus, kurā autors ielicis daudz savu domu un sirsnības. Korčagina izpildījumā Orlando parādās kā viengabalaina, garīgi bagāta personība, itaļu renesanses laikmeta ideāls tips, vispusīgs, apdāvināts un moraliski stiprs raksturs. Varonim Orlando līdzvērtīga, drošsirdīga un noteikta ir Rozalinda Staļina premijas laureates L. Ordanskas izpildījumā. Mākslinieces spēle ļoti aizkustinoša un sirsnīga, bagāta daudzām noskaņām un niansēm.

Spīdoši spēlē jokdari Osjoloku D. Fiveiskis. Savdabīga ir artiste O. Nikolajeva Selijas lomā. Meistarīgi izpilda melancholiķa Žaka lomu Hamleta garā Staļina premijas laureats V. Jakuts. Labi ir arī pārējie izpildītāji: I. Solovjevs — Frederika lomā, G. Vicins un I. Jegorčevs — ganu lomās, N. Šišovs — Olivers, B. Avrašovs — Frederika galminieks, K. Fedotovs — cikstonis Čarls un V. Levite — gane Feba.

Vienīgi bez ierunām nevar piekrist lauku jaunavas Odri traktējumam, kuras lomu talantīgi spēlē artiste E. Kirilova. Tas, ka šī lauku jaunava mīl jokdari Osjoloku nevar būt par pamatu spriedumam, ka viņa ir dumja un smieklīga. Tas pazemina šīs situacijas idejisko nozīmi.

Patiesībā Osjoloks ir tikai uzlicis jokdara masku, lai nesodīti varētu runāt cilvēkiem patiesību. Viņš simbolizē tautas gudrību, tās dzīvespriecīgo optimismu, kas lugā stādīts pretī melancholiskā un visu izbaudījušā Žaka skepticismam.

Šķiet arī palēnināts un stiepts ir izrādes temps.

Visumā izrāde reprezentē lielu skatuves mākslu un oriģinālu traktējumu, kas palīdz dziļāk izprast Šekspiru.

M. Rešals

„ČIGĀNU BARONA" RADIORAIDĪJUMS

LPSR Radio komitejas repertuārā līdz šim nebija nevienas operetes. Tagad, papildinot raidījumu programu šinī virzienā, Radiokomitejas ansamblis nesen nobeidza Joh. Štrausa klasiskās operetes «Čigānu barons» montāžas iestudēšanas darbus un pirmo reizi iepazīstināja plašo radioklausītāju saimi. Montāžas iestudējuma muzikalo pusi sadarbībā ar kormeistaru Teodoru Kalniņu un koncertmeistariem Vilmu Cīruli un Jāni Ķepīti veicis dirigents Teodors Vējš. Runas epizodu režija atradās režisora V. Feldmaņa rokās.

Dzirdētais «Čigānu barona» montāžas radioraidījums liecināja, ka viss ansamblis šī darba sagatavošanā nav taupījis pūļu. Atskaņojums raisījās ar Vines operetei piemītošu vieglumu un lokanību, kas lāva Štrausa melodijām atplaukt visā pilnībā. Arī montāžas runājamiem epizodiem bija operetei nepieciešamais temps, kas, bez šaubām, ir režisora V. Feldmaņa nopelns.

No dziedoņu sastāva pirmajā vietā minams E. Mikelsons — Cupāns. Kā dziedājumā, tā runas epizodos viņš lieliski attēloja viltīgā cūku audzētāja komisma pilnos piedzīvojumus.

Patīkamu iespaidu atstāja Homonajs — A. Bāriņš. Viņa lomas traktējumā dzirdējām nosvērtu kora vadoni, kura pavēlēm klausa koris. Arī runas epizodi A. Bāriņam padevās labā dikcijā un lomai atbilstošā priekšnesumā.

Veco čigānieti — Čipru dziedāja D. Brutāne. Atbildīgās partijas dziedājumi neradīja D. Brutānei nekādu grūtību — viņa prata savā priekšnesumā ietvert šīs partijas raksturīgās nianses. Čipras lomas runas epizodus veica M. Sils ar savu priekšnesumu veiksmīgi papildinot D. Brutānes vokalos sniegumus.

Sofijas atbildīgā partija bija uzticēta jaunajai dziedonei M. Svaržinskai. Ja arī dziedājuma dramatiskos posmos M. Svaržinskai it kā pietrūka balss spožuma, tad liriskajos posmos viņa prata ielikt daudz pārdzīvojuma un dvēseliska siltuma.

Jansons, J. Rimša, V. Bērzājs, Fr. Grundmanis u. c. Lugas režisore Kamilla Baumane, skatuves gleznotājs Ed. Rentovičs.

Ražas novākšanas kampaņas laikā teatris paredzējis sniegt šefības brīvsarīkojumus Ozolmuižā, Sakstagalā, Gaļānos, Zosnā, Sīlajāņos, Ribeņos, Feimaņos, Pušā, Aglonā un Kapiņos.

Mīnētajos sarīkojumos teatris dos ražas novākšanas kampaņai piemērotu koncerta programu un Arv. Griguļa komedijas «Kā Garpēteros vēsturi taisīja» otro cēlienu.

Alberts Putāns

Plostnieka dziesma

Silti vēji Daugavu šūpo,
Dienas kā saulaini mākoņi skrien,
Sveic mani arāji, kāds dūmenis kūpošs
Elpo pret debesīm. Neesmu viens:

Šķiros no meitenes, tā mani gaidīt
Solījās drīzi Un solījos es
Droši uz Rīgu pār dziļumiem vadīt
Plostu, ko līgojot Daugava nes.

Ašāki, straume, draudzene mana,
Krāces lai baltputu vainagus vij!
Gaida mūs pilsēta, laktas kur zvana,
Pilsētu dārzā, kas postīta bij.

Dzimtene mana, kāda tu skaista!
Skcists ir tas cilvēks, par tevi kas stāv.
Padomju zvaigznes visspožāki laistās,
Dzimtenes debesis zilgainas blāv.

Brīvi vēji Daugavu glāsta
Viļņi pār akmeņiem puto un dzied,
Ziedošā vasara teikas man stāsta.
Zeme un jaunība mana še zied!

LATGAĻES TEATRIS NOSLĒDZIS SEZONU

Valsts Latgaļes Dramas teatris sezonas noslēgumā sniedza Arv. Griguļa komedijas «Kā Garpēteros vēsturi taisīja» slēgtu izrādi skolotāju kursu dalībniekiem. Bez tam teatra koncerta brigade deva vienu koncertu Maltā un divus koncertus Zosnā.

Noslēdzot sezonu, VLD teatris sagatavojis Staļina premijas laureata Konstantina Simonova ievērojamo lugu «Divas Amerikas», ko teatris sniegs nākamās sezonas sākumā. Uzvedumā piedalās: K. Lorencs, K. Baumane, V. Mediņš, A. Austrums, A. Sproģis, K.

KRIEVU TEATRA KULTURA

Krievu teatris ir lielās progresivās un vadošās krievu kulturas spilgts piemērs. Kā sava laika progresivo ideju iemiesotājs, krievu teatris vienmēr kalpojis augstiem mākslas mērķiem, noderējis kā cīņas līdzeklis par labāku tautas nākotni.

Krievu teatra kulturas cienītāji ir visā pasaulē, tā izpelnījusies vispārējo atzinumu. Franču teatra reformators Antuans savam radošajam darbam iedvesmi guvis no krievu teatra. Reinhardts, Pabsts, Renuars, Gordons Kregs un citi Rietumeiropas progresivie un vadošie darbinieki Krievu teatrī saskatīja savu radošo meklējumu avotu. Padomju teatris, kas turpina labākās krievu teatra kulturas tradicijas, un kas šo kulturu papildinājis ar dziļām idejām un kaujniecisku revolucionaritāti, lielā mērā ietekmējis pasaules teatra dzīvi. Jāatceras tikai tos iespaidus, ko atstājušas Eiropā un Amerikā ar Ļeņina ordeni apbalvotā M. Gorkija vārdā nosauktā Maskavas Mākslas teatra pirmskara viesizrādes, to sajūsmas vētru ko izsaukuši padomju skatuves meistaru uzvedumi teatra aprindās, lai pilnīgi gūtu pārliecību, ka krievu teatra rīcībā ir nepārspētas skatuves meistarības noslēpums.

Maskavas M. N. Jermolovas vārdā nosauktais Valsts teatris, kas pašlaik viesizrādes rīko Rīgā, un kas radies, apvienojot Mazā teatra un Chmeļeva teatra studijas, ir labāko krievu teatra mākslas tradiciju reprezentētājs. Šo mākslu radījušas dziļi idejisko, ģenialo krievu aktieru paaudzes, sākot ar Ščepkinu, kas ir sava laika progresivo krievu teatra tradiciju pamatlicējs, un beidzot ar mūsdienu padomju artistiem. Ščepkins bija sava laika progresivs cilvēks. Kā vecākā krievu teatra — Mazā teatra artists, viņš uzskatīja par aktiera galveno uzdevumu skatuves mākslas tēlu radīšanu, progresivo ideju paušanu, cīņu par taisnību. Tādēļ Ščepkina un viņa sekotāju skolā atspoguļojās krievu tautas labākās cerības un tieksmes. Visa Mazā teatra spīdošā artistu plejade kalpo šim skatuves un sociālās taisnības idejām.

Hercens par Ščepkinu teica, ka viņš radījis taisnību uz krievu skatuves, un kā pirmais teatrī nav bijis teatrāls. Ščepkins necieta kā patetisko frazainību, tā arī primitivo naturalismu, kas akli kopē īstenību un neiedziļinās parādību būtībā. Ko Ščepkins sasniedzis teatrī — cilvēka tēla brīnišķīgu vienkāršību un patiesīgumu, to labākie krievu rakstnieki — Gribojedovs, Puškins, Gogolis, Turgeņevs, Ostrovskis, Tolstojs, Gorkijs — centušies realizēt literaturā. Tieši tādēļ Ščepkins un visa viņa skolas aktieru plejade bija labākie lielo krievu klasiķu darbu izpildītāji. Gribojedova *«Gudra cilvēka nelaime»*, Puškina *«Skopais bruņinieks»*, Gogoļa «Revidents» guvuši vispilnīgāko izteiksmi uz Mazā teatra skatuves. Famusova un revidenta tēli, ko radījis Ščepkins, dzīvo vēl šobaltdien krievu teatra tradicijās.

Ščepkina mācekļi uz krievu skatuves: Samarins-Šumskis, Fedotova, Ņikuļina, Ļenskis, Provs Sadovskis un viss Sadovsku teatru grupas atzarojums radījuši lielo krievu realistiskās teatra mākslas skolu. Mazā teatra artisti bija spilgti taisnības un patiesības ideju paudēji, kuri mākslu uzskatīja nevis par pašmērķi, bet līdzekli tautas audzināšanā, kas vēlāk sevišķi skaidri izteicās Maskavas Mākslas teatra un visas Staņislavska un Ņemiroviča-Dančenko sistemas darbībā.

Līdzās realistiskai tradicijai, kas tiecās izdibināt un parādīt dzīvi tādu, kāda tā ir, krievu teatrī eksistēja arī labākās romantiskā tradicijas. Krievu teatra idejiskā un kaujnieciskā loma bijusi varens krievu sabiedrības politiskās audzināšanas līdzeklis.

Blakus Ščepkinam, kas Mazajā teatrī radījis komedijas žanra stilu, otrs lielais krievu aktieris Pāvels Močalovs izveidojis dižu krievu traģisko žanru. Izcila talanta apveltītais Močalovs sasniedzis mākslinieka pilnības kalngalus. Ne tikai mākslinieciski izcils bijis Močalova Hamleta lomas izpildījums, — viņš radījis pavisam jaunu daņu prinča tēla atveidojumu. Slaveno Šekspira varoni Močalovs tēlo nevis kā skeptisku šaubu mocekli, vājas gribas, domu un darbības nesaskaņas upuri, bet kā *kvēlu taisnības* cinītāju, jaunā cilvēka priekšteci, kas sacēlies pret ļaunumu un meliem, un ar savu bojā eju aicina uz cīņu pret tiem.

Močalovs, kura krūtīs plosījās Hercena un Beļinska revolucionarās jūtas un ilgas pēc brīvības, radījis krievu teatra romantiskā heroisma tradicijas, radījis realistisko heroismu, kas tik tuvs mūsu padomju laikmetam.

Pēc Močalova visspilgtākā šo tradiciju paudēja bijusi lielā krievu aktrise Jermolova (1853.—1928.).

Viņas repertuarā *ietilpušas* pasaules dramaturģijas slavenākās traģedijas. Jermolova tēlojusi Rasina Fedru, Šekspira Ofeliju, Klaru Getes «Egmontā», Estrellu Lope de Vegas «Sevīljas zvaigznēs», Alvingu Ibsena «Spokos», Mariju Stjuart, Žannu d'Arķ.

Visas šīs lomas pauž varonību, tās ir vienlaicīgi vienkāršas un cēlas. Jermolova tās izpildījusi ar apbrīnojamu pilnību. Viņai piemitis īpatnējs talants vienkāršiem paņēmieniem radīt grandiozus tēlus.

Ostrovskis, kurš Mazajā teatrī atradis savu ģenialo darbu augsti mākslinieciskо iemiesojumu, sapņoja par to, lai krievu teatris kļūtu pieejams plašām tautas masām, lai varētu nest tautā savu atbrīvošanas ideju vareno garu. Šīs ilgas pārvērta īstenībā Lielā Oktobra revolucija. Padomju varas laikā teatris izvērtās par popularāko masu iedvesmotāju. Padomju varas laikā noformējās un izauga Staņislavska un *Ņemiroviča* — Dančenko Maskavas *Dailes teatris*, kļūstot par vienu no spilgtākajiem krievu teatra heroiskā realisma lielo tradiciju nesējiem. Maskavas Dailes teatra nopelni tik ievērojami, ka tos nevar izsmeļoši apskatīt atsevišķā rakstā. Realistiskā māksla, kas kļuvusi pēc socialistiskās revolucijas daudz bagātāka ar mākslas un ideoloģiskiem līdzekļiem, sasniegusi Maskavas Dailes teatrī milzīgu mākslas spēku. Aiz parādību un psicholoģisko tēlu ārējās formas aktieri iemācījušies arvien dziļāk atšķirt savu varoņu socialo dabu. Staņislavska teatra metode, kas izpaužas izrādes atsevišķo sastāvdaļu pakļaušanā tās radošai pamatidejai un cēlienu atsevišķo ainu un aktieru dzīvīgumā, turpināja Ščepkina lielās mākslinieciskās tradicijas. Staņislavska metode un mākslas principi tomēr nav kaut kas galīgi sevī noslēgts un pabeigts, nav kaut kas tāds, kas atņem teatrim tālākās attīstības iespējas, kā to apgalvojuši daži Staņislavska pretinieki. Viņa aktieru audzināšanas sistema ir visas teatra pagātnes pieredzes produkts, kas pakļauts dziļam kritiskam un radošam vērtējumam. Staņislavska sistema virza uz priekšu, pamudina uz tālākiem meklējumiem mākslā. A. Tolstoja «Cara Fjodora», Čechova «Kaijas», «Triju māsu», «Ķiršu dārzs», Gorkija «Dibenā» un «Ienaidnieku» uzvedumi izvirzīja tik izcilus aktierus kā, piem., Kačalovs, Moskvins, Knippers, Hmeļevs. Režisora un aktiera savstarpējās attiecībās un tēlu idejiskās veidošanas radošā darba rezultātā izauga un nostiprinājās jaunā padomju teatra kultura. Kā Dailes teatra stingrajam realismam, tā arī Vachtangova un Tairova spilgtajam teatra mākslas garam bija jākalpo vienam mērķim — atrast iespējami spilgtāku izteiksmi socialistiskā realisma prasībām.

Jaunās paaudzes aktieri — Jabločkina, Rižova, Tarasova, Turčaņinova, Jakovļevs, Kļinovs, Igors Iļjinskis — visi viņi ir padomju teatra kulturas optimisma caurstrāvoti. Šī noskaņa sevišķi spilgta jaunajos aktieros, kas teatrī nākuši pēc Oktobra socialistiskās revolucijas kā, piem., Igors Iļjinskis. Otrs izcilākais Mazā teatra aktieris A. Ostuževs radījis pavisam jaunu Šekspira Otello tipu līdzīgi Močalova Hamletam. Ostuževa izpildījumā Otello nav vienīgi greizsirdības pārņemtais, savu jūtu rases un rakstura vergs, kā tas bija pieņemts traktēt šo lomu, bet goda pilns cilvēks, vīrišķīgs un uzticīgs varonis, kurš spiests dzīvot melīgajā veneciešu sabiedrībā, zemiski liekulīgo un cietsirdīgo cilvēku vidū. Viņš paliek savas greizsirdības upuris un slepkava tāpēc, ka sagrauta viņa ticība cilvēkam, mīlai un gaišajam idealam, par kādu uzskatījis Dezdemonu.

Jaunā cilvēka izpratne ir padomju teatra kulturas pamatprasība. Šo padomju repertuara prasību ar godu izpildījuši daudzi padomju teatri. Gorkija, Treņeva, Korneičuka, Ļeonova, A. Tolstoja, Simonova, Višņevska lugas atrada savu spīdošo atveidojumu uz padomju teatru skatuves. Ļubovas Jarovajas lomas izpildījums Mazajā teatrī, ko sniegusi aktrise V. Pašennaja un komisara Koļikas loma Prova Sadovska izpildījumā kļuvuši padomju teatrī jau klasiski. Šie aktieri radoši realizē lielā Ščepkina principus — būt, bet neizlikties ka viņi dzīvo uz skatuves. Oktobra revolucionaro ideju uzvara atrada sava laika izpausmi Kamerteatrī un Vachtangova teatrī. K. Višņevska «Optimistiskā traģēdijā», aktiera Galdiburova radītajā Nachimova tēlā lugā «Admirālis Nachimovs», Seifulinas — «Virinejos», *Slavinas* — «Intervencē», Pogodina — «Cilvēkā ar šauteni», Simonova — «Krievu ļaudis», Korneičuka — «Trohtē» u.c. Izmantojot vadošā krievu padomju teatra piemēru, aug arī savienoto republiku nacionalie teatri. Uzbekijas, Kazachijas, Gruzijas, Azerbaidžanas teatri pēdējos gados guvuši lielus panākumus. Viņu māksla nacionala formā, socialistiska saturā guvusi krievu teatra kulturas ietekmē lielus panākumus. Ievērojamu popularitati sasniedzis gruzīnu Šota Rustaveli vārdā nosauktais teatris Čiaureli vadībā.

Lielā krievu teatra kultura labvēlīgi ietekmējusi arī latviešu teatrus. Par to liecina sekmīgie uzvedumi latviešu Dramas, Dailes, Jaunatnes u. c. teatros.

Liela mēroga notikums mūsu teatra dzīvē bija «Jegora Buličova» uzvedums Latvijas PSR Dailes teatrī. Nopelniem bagātais aktieris A. Filipsons pratis radīt Gorkija varoņa pārliecinošu, spilgtu un oriģinālu tēlu. Lavreņeva lugā «Par tiem, kas jūrā» un Aligeres «Pasaka par patiesību» Dailes teatris ievērojami gājis uz priekšu. Nopelniem bagātā māksliniece Elvīra Bramberga un jaunā talantīgā Milda Klētniece radījušas izjustu un aizkustinošu nemirstīgās padomju patriotes, varonīgās komjaunietes Zojas Kosmodemjanskas tēlu. Tas, ka minētās aktrises radušas patiesu, spilgtu izteiksmi tik sarežģītam un grūtam tēlam, un ka viņas spējušas to parādīt visā savas bagātās individuālitates īpatnībā liecina par pārdomātu, dziļi idejisku pieeju lomas iestudēšanā.

Latviešu Dailes teatra mākslinieki uz skatuves atveido padomju jaunavas — patriotes patiesus un dvēseli dziļi saviļņojošus pārdzīvojumus. Tas ir liels latviešu teatra sasniegums, — teatra, kas apbalvots ar Staļina prēmiju vēl par vienu izcilu tautas dramas uzvedumu — *lielā Raiņa* «Uguni un nakti».

Ievērojami panākumi lugu uzvedumos arī latvijas Dramas teatrim. «Nemierīgais vecums», «Kā Garpēteros vēsturi taisīja», «Pēdējie», «Viņu jautājums», «Kremļa kuranti» liecina par latviešu teatra idejisko un māksliniecisko augšanu.

M. Rešals

Leo Svemps piecdesmitgadnieks

Pagājuši piecdesmit gadi no nopelniem bagātā mākslas darbinieka Leo Svempa dzimšanas dienas. Jubilaru mēs pazīstam kā ievērojamu gleznotāju, LPSR Padomju mākslinieku savienības priekšsēdētāju, Valsts Mākslas Akademijas profesoru.

Leo Svemps dzimis 1897. g. Beļavas pagasta Vecbaranu mājās. No Beļavas pagasta cēlies arī gleznotājs Valdemārs Irbe. No netālās Gulbenes nākuši gleznotājs Oto Bērziņš un mūsu daiļamatniecības tēvs, nopelniem bagātais mākslas darbinieks Jūlijs Madernieks. Ļoti zīmīgi, ka novads, no kura cēlies Svemps, savā laikā devis ļoti daudzus daiļkrāsotājus. No 1909.—1917. g. Leo Svempu mēs sastopam pareizticīgo skolā, vēlāk — Rīgas garīgajā seminarā. Tur Svempam pirmos norādījumus glezniecībā sniedz svētbilžu gleznotājs Osins. Pēc seminara beigšanas Svemps sāk studēt Maskavas universitatē tiesļietas, tanī pat laikā viņš strādā arī Boļšakova glezniecības studijā. No 1918. līdz 1919. gadam viņš mācās mākslas darbnīcās pie Alaškova.

Mums zināms, ka vairumā latviešu gleznotāju, kas mācījušies Krievijā, studējuši mākslu Pēterpilī. Ar Maskavu turpretī saistās nedaudz vārdu, un Maskavā mācījušies tikai Svemps un nelaiķis Lielausis. Maskavas skolas mākslu noteica lielais krievu gleznotājs Surikovs. Mūsu dienās par Surikova tradiciju uzticamāko glabātāju skaitās Končaļovskis, kurš, tāpat kā Svemps, galvenokārt ir klusās dabas, puķu gleznotājs. Končaļovskis ir arī Maškova laika un cīņu biedrs. Pat Maškova pretinieki, sevišķi no Pēterpils mākslinieku aprindām, bijuši spiesti atzīt šī maskavieša brāzmaino temperamentu, viņa gleznu izjusto uzbūvi, materijas izteiksmi, krāšzieda brīnišķīgo skaņu.

1925. g. Leo Svemps beidza universitati. Jau ar 1920. gadu viņš sāk izstādīt savus darbus, 1923. g. sarīko pats savu izstādi un ņem dalību visās Latvijas mākslas izstādēs ārzemēs. Starp citu, 1934. g. Leo Svemps kopā ar latviešu izstādi, kā šīs izstādes vadītājs, apmeklē Maskavu un nodibina sakarus ar krievu māksliniekiem.

Svempa darbi atrodas Rīgas un Latvijas provinces muzejos, Tretjakova galerijā, Briseles muzejā, Že de Pom muzejā Parīzē, Malmē un citur.

Jau pirmie Svempa darbi rādīja autoru kā spēcīgu gleznotāju. Sākumā Svempa darbos vēl daudz melnās krāsas, formas konturētas ar melno krāsu. Vēlāk konturas pazūd, krāsas paliek dzidrākas, spožākas. Par pēdējiem Svempa darbiem var teikt, ka tie ir optimistiski, katra viņa glezna ir himna dzīvei un priekam. Ar to arī galvenokārt Svemps padomju mākslā ieņem savu tiesu.

Leo Svemps daudz laika ziedo arī jauno mākslinieku kadru audzināšanai.

Piecdesmit gadu dzimšanas dienā novēlēsim māksliniekam Leo Svempam vēl lielākas sekmes un sasniegumus turpmākajā darbā par godu padomju dzimtenei un mākslai.

Uga Skulme

ĀRZEMJU AUTORU GRĀMATAS LATVIEŠU VALODĀ

TAUTA CĪNĀS PAR ZEMI UN BRĪVĪBU

Progresivā sabiedrība visā pasaulē jau daudzus gadu desmitus ar dzīvu interesi seko socialo un politisko apstākļu attīstībai Meksikā. Vēsture zina stāstīt, ka līdz spāņu iekarotāju iebrukumam 16. gadsimta pirmajā pusē, šajā zemē dzīvoja tautas samērā augstā kulturas līmenī. Ar ieročiem, diplomatiskām viltībām un politiskām nodevībām iebrucēji visai īsā laikā nospieda Meksikas indiaņus vergu stāvoklī, atņēma tiem zemi un cilvēka tiesības. Taču Spanijas jaunās kolonijas saimniekiem neizdevās pilnīgi nomākt apspiestās tautas alkas pēc brīvības, pēc cilvēka mierīgās dzīves.

1810. gadā pāri visai Meksikai brāzmo revolucija, tā turpinās 10 gadu un dziļi jo dziļi pārveido šīs bagātās zemes sabiedrisko raksturu. Bet arī šoreiz tauta paliek apkrāpta. Spāņu kolonizatoru pēcteči izrādās gudrāki un viltīgāki par indiaņiem. Mainās tikai apspiešanas un ekspluatacijas paņēmieni. Iekarotājs uzliek gādīga saimnieka masku un ieroču vietā savas varas uzturēšanai izvēlas ekonomiskus spaidus. Jaunā verdzība, protams, nav vieglāk panesama par veco. Tauta dzīvo pusbadā, tērpusies nožēlojamās skrandās. Vairākos asiņainos dumpjos indiaņi mēģina nepanesamās važas nokratīt, taču šiem stichijiskiem nemieriem nav sekmju. Tieši deviņpadsmitā gadsimta pēdējā posmā un tagadējā gadsimta pirmajā gadu desmitā Meksika iegrimst vissmagākajā, visnecilvēcīgākajā verdzībā. Četrdesmit gadu pār šo zemi valda ģeneralis Porfirio Diass, cilvēks, kurā dīvaini apvienota rupja varaskāre, nežēlība un lapsas viltība. Pret Porfirio Diasa diktaturu sāka savu cīņu cildenais meksikaņu tautas varonis Emilians Sapata. Šī cīņa īsā laikā izvērtās par īstu «bruņotas tautas» karu pret visāda veida izsūcējiem, lielajiem zemes īpašniekiem un kapitalistiem pilsētās. Sapatas — godīga un neuzpērkama darbaļaužu masu vadītāja, drosmīga karavadoņa piemiņai angļu rakstnieks Edkams Pinčons uzrakstījis biografiska rakstura literaru darbu, kas pirms neilga laika Aleksandra Saksa tulkojumā iznāca latviešu valodā.

Lasītāji ļoti atsaucīgi uzņēma šo grāmatu, vienlīdz iepriecināti par tās literaro vērtību un sabiedrisko nozīmi. Meksika un meksikaņu tauta vienmēr bijusi plašas uzmanības centrs, jo šajā dabas bagātībām apveltītajā zemē, kas turklāt ģeografiskā novietojuma ziņā atrodas ļoti nozīmīgu saimniecisku un stratēģisku satiksmes ceļu tuvumā, kopš gadusimtiem krustojušās pasaules varenāko valstu intereses. Tāpēc ar jo lielu gandarījumu mēs lasām grāmatu, kas spilgti parāda pašu meksikaņu tautu, tās pārdzīvojumus un centienus. Tieši pati tauta arī ir Edkama Pinčona grāmatas galvenais varonis, lai gan, kā jau teikts, šis darbs veltīts pirmā kārtā Emiliano Sapatas notēlojumam.

Šķiet, ka vislabāko liecību par Sapatas izcilo lomu revolucionarās meksikaņu tautas sirdī dod tieši brīvības un progresa ienaidnieki. Jau tas necilvēcīgais naids ar kādu Meksikas fašisti, savu vāciu un itāļu saimnieku iedvesmoti vēl pirms neilga laika mēģināja nomelnot Sapatas vārdu, skaidrāk par jebkuru vēstures dokumentu pierāda, kāda progresiva nozīme tautas atmiņā šā cildenā, 1919. gadā nodevīgi noslepkavotā varoņa tēlam. Masu demonstracijās, kas Meksikā ikgadus notiek 1. maijā un citos tautas svētkos darbaļaudis sirsnīgi godina Emiliano Sapatu. Tātad meksikaņu tauta pienācīgi novērtējusi Sapatas dzīves varoņdarbu, viņa mūža cīņu. *Skaisti Edkams* Pinčons nobeidz savu grāmatu: «Viņš dzīvo visu Meksikas indiaņu, visu Meksikas intelektuaļu — šā vārda cienīgo — sirdīs un domās. Un lai kur jūs ietu, tais novados, kur kādreiz bija «Sapatas zeme», un vaicātu vecākās paaudzes cilvēkiem: «Vai jūs arī bijāt sapatists», jūs arvien dzirdēsit atbildi: «Si, senor, si! Es biju sapatists… Tais dienās, seņor, pat akmeņi bija sapatisti.» Teiciens par akmeņiem, protams, ir dienvidnieciskās meksikaņu tautas tēlainās, temperamentīgās fantazijas izpausme. Bet visi godīgie cilvēki tajā laikā patiešām bija sapatisti, cīņā par brīvību, par tautas tiesībām dzīvot laimīgu dzīvi.

Padomju cilvēkam Emiliano Sapatas piemiņa sevišķi mīļa tāpēc, ka šis drosmīgais cilvēks ar kvēlām un draudzīgām simpatijām sekoja revolucijai mūsu zemē. Viņa vēstulē ģeneralim Henaro Ameskua, *kas rakstīta 1918.* gada 14. februarī, lasām: «Mēs būtu daudz ieguvuši un cilvēcīgās taisnības lieta būtu daudz ieguvusi, ja mūsu Amerikas tautas un visas vecās Eiropas nacijas saprastu, ka revolucionarās Meksikas lieta un brīvības mīlētājas Krievijas lieta ir reizē visas cilvēces lieta, visu apspiesto pasaules tautu augstākie mērķi. »

DRŪMĀ IKDIENA

Norvēģu rakstnieks Nordals Grigs visai pasaulei pazīstams ar savu nesalaužamo patriotismu, konsekventi progresivajiem sabiedriskajiem uzskatiem; šīs īpašības rakstnieks spilgti pierādīja otrā pasaules kara bargajās dienās, kad visa cilvēce sakopoja spēkus cīņai pret visa cilvēcīgā ļaunāko ienaidnieku — fašismu. Piedalīdamies cīņā pret fašismu, kādā angļu aviacijas uzlidojumā hitleriskajai Vācijai, Nordals Grigs atdeva savu dzīvību.

Latvijas valsts izdevniecība laidusi klajā Nordala Griga romanu «Kuģis iet tālāk», Grāmatu tulkojusi Elija Kliene. Romans veidots spilgti izteiktā, drūmā, brīžiem pat pesimistiskā noskaņā. Skatītājs iepazīstas ar kāda norvēģu tirdzniecības tvaikoņa braucienu no dzimtenes līdz Dienvidafrikas ostai Keptaunai. Viena brauciena laikā atklājas šī kuģa komandas locekļu traģēdija. Visi jūrnieki, sākot ar jaunāko matrozi un beidzot ar bocmani, pakļauti nežēlīgai fiziskai un moralai ekspluatacijai, kas lēni, bet gandrīz vai neatvairāmi sagrauj katru cilvēku.

Grāmatas pašas pirmās lappuses jau spilgti parāda, cik tālu cilvēku degradējusi kapitalistiskā sabiedrība. Kapitalistiskās pasaules valdītājiem nav vajadzīgs cilvēks, viņiem vajadzīgs tikai darba spēks, jo trulāks, rupjāks, jo labāk. Strādniekam nav jādomā, viņam nav arī īsti jājūt. Tāds strādnieks, kas domā un jūt, var sākt domāt arī par valdošā sociālā stāvokļa netaisnīgumu, nejēdzīgumu. Tas bīstami. Tāpēc strādnieks jāpatur iespējami zemā garīgās attīstības līmenī.

Taču tēlodams savus matrožus un kurinātājus, rādīdams viņu satricinošo traģēdiju, moralo un fizisko bojā eju, autors grib un prot parādīt, ka šo ļaužu dzīve tomēr nav bez gaišākām perspektīvām, ka šajos cilvēkos, kaut kur dziļi zem rupjas ārējās čaulas paslēpta dvēsele, kuru tikai jāatmodina, jāļauj saskarties ar krietnu, skaistu dzīvi — un šo ļaužu dzīve ritēs citā virzienā, kļūs bagāta un vērtīga. Lūk, zīmīgs notikums, — kāda matroža Olesunda rīcības dēļ darba biedri sanākuši naidā. Stāvoklis kļuvis tik ļauns, ka, šķiet, tūlīt notiks asiņaina izrēķināšanās. *Dažus* mirkļus pirms sakāpinātā naida eksplozijas matrožu telpā ieskrien kuģa sunītis Santoss. Anglijā, uz kurieni pašlaik dodas kuģis, ievesta suņu karantīna. Tāpēc kuģa priekšniecība nolēmusi Santosu nogalināt. Otrais stūrmanis nupat mēģina suni notvert. Matroži, kuri tikai pirms pāris sekundēm bija gatavi viens otru nogalināt, acumirklī aizmirst savu naidu. Jāglābj mazais, nevarīgais sunītis. Viņi žēlo šo niecīgo dzīvību, visi kā viens nostājas pret kapteiņa rīkojumu un savu panāk. Santoss paliek dzīvs. Šis starpgadījums, atklādams drūmo, rupjo vīru dvēseles siltumu, līdzjūtību, izbeidz strīdu starp matrožiem. Viņi izlīgst, kļūst draudzīgi un sirsnīgi. Šajā un vairākos citos epizodos Nordals Grigs vienkāršiem līdzekļiem, taču ļoti meistarīgi parāda, ka ļauno sadzīves apstākļu sagandētajos ļaudis slēpjas krietna dvēsele, godīgas, cilvēcīgas jūtas, ka cilvēks kļūs liels un skaists tad, ja tiks iznīcināta kapitalistiskā iekārta viņa zemē.

ĻAUDIS ATGRIEŽAS SVEŠĀ DZĪVĒ

Latviešiem labi pazīstams viens no ievērojamākajiem tagadējā laika angļu rakstniekiem Dž. Pristlijs. Vairāki viņa darbi tulkoti un izdoti latviešu valodā. Tie sekmīgi iepazīstināja mūsu lasītāju ar angļu caurmēra cilvēka, tā sauktā vienkāršā cilvēka pārdzīvojumiem, domām un darbu kara gados, parādīja angļu tautā arvien pieaugošās ilgas pēc jaunas, taisnīgākas sociālās iekārtas. Īpaši spilgti pēdējais moments izteikts nesen izdotajā grāmatā «Trīs vīri jaunos uzvalkos» (tulkojis O. Darbiņš).

Pēc demobilizacijas, no kara atgriežas trīs kara biedri. Katrs no viņiem ir savā sabiedriskā nogrupējuma pārstāvis — viens turīgas muižnieku ģimenes loceklis, otrs — strādnieks, trešais — zemnieks. Bet karš, kopīgās cīņas viņus ir tiktāl tuvinājis, ka sociālā nošķirošanās lielā mērā izzudusi. Viņi kļuvuši par cilvēkiem, kam kaujas lauks iemācījis saprast, ka tā dzīvot, kā Anglijā dzīvoja pirms kara vairs nedrīkst, ka Anglija aizies bojā, ja *katrs anglis neatteiksies no tieksmēm* dzīvot tikai savam personīgam labumam, ar sabiedrības interesēm nemaz nerēķinoties. Pristlija notēlotie demobilizētie karavīri šo patiesību saprot, bet izrādās, ka tie angļi, kas karu pārlaida savās salās, it īpaši valdošās aprindas, nekā nav mācījušās. Dzīve Anglijā rit vecajā feodalajā un pilsoniskajā gultnē. Sabiedrisko noskaņojumu nosaka cilvēki, kas gan jau paspējuši «cepuri paņemt rokā, bet vēl nezina kurp iet». Tāpēc kā svešinieki paši savās mājās jūtas no kara pārnākušie karavīri. Kāda milzīga atšķirība salīdzinājumā ar tiem kaujiniekiem, kas demobilizējušies no padomju bruņotajiem spēkiem!

Bet nav bez savas gaišas perspektīvas arī dzīve Anglijā. Trīs vīri jaunos uzvalkos jau saprot, ka nepietiek ar uzvaru karā, — jācīnās arī par jaunu dzīvi savā dzimtenē, par socialismu. Viņiem pievienosies citi demobilizēto miljoni, pievienosies visi labākie angļu tautas dēli un meitas.

J. Pabērzs

Rīgas jūras ostas un rūpniecības objektu atjaunošanai un celtniecībai veltīta izstāde

Piezīmes

Tikai pēc ilgāka laika mēs atkal redzam vienkopus latviešu padomju māksliniekus. Ar PSPS Mākslas Fonda Latvijas republikaniskās nodaļas ierosmi un gādību Latviešu un Krievu Valsts mākslas muzeja telpās atklāta Rīgas jūras ostas un rūpniecības objektu atjaunošanai un celtniecībai veltīta mākslas izstāde.

Šāda veida izstāde neapšaubāmi visai apsveicama. Kā paši rīkotāji atzīstas, latviešu tēlotājas mākslas vēsturē mākslinieki pirmo reizi nostājās sabiedrības priekšā ar mērķtiecīgu tematisku izstādi. Mākslinieku uzmanības centrā ir nostādītas rūpniecības atjaunošanas un jaunceltnes darba temas. Izgājuši no savām darbnīcām, mākslinieki, ar asu un vērojošu skatu, ielūkojoties mūsu dienu dižajos darbos, cenšas gūtos iespaidus ietvert pārliecinošos mākslas darbos.»

Cildena doma, ļoti pareizs slēdziens, ko ar nepacietību jau labu laiku gaida un gaidījuši savus mākslinieku sakām latviešu padomju darba ļaudis. Taču ne visu to mēs skatām jaukajā nopietnajā izstādē.

Mēs redzam 37 autorus, kas devuši 92 darbus gan eļļā un akvarelī. Ir arī asējumi, kokgrebumi ogles un tušas zīmējumi. Visvairāk un vislabāk pārstāvēts Aleksandrs Zviedris ar 20 darbiem eļļā, bet daudzi autori snieguši tikai pa vienam darbam, nosaukdami to pieticīgi vai nu par studiju vai metu.

Paši mākslinieki sviniģi paziņo, ka latviešu padomju tauta pati strādādama, rokas nenolikdama, ar pilnām tiesībām interesējas par saviem miera laika darba panākumiem un tiem cilvēkiem, kas neatlaidīgā, sūrā, bet skaistā, aizraujošā darba atjauno nacisko barbaru nopostīto; tauta interesējas par cilvēkiem, kas cel jauno dzīvi un vēlas, lai arī tēlotāji mākslinieki viņus parādītu, paceltu attiecīgos, spēcīgos mākslas darbos.

Tāpēc katrs apskatāmās izstādes visvienkāršākais skatītājs ar dziļu attaisnojumu un bažām nopietni vaicā sev, kāpēc tāda vāja, atturīga latviešu padomju mākslinieku piedalīšanās tik svarīgā un cildenā izstādē, kāda neapšaubāmi ir un pie tam pirmo reiz šī Rīgas jūras ostas un rūpniecības objektu atjaunošanai un celtniecībai veltītā? Te vajadzēja savākt vienkopus visus savus radošos spēkus, katru mākslas darba veidotāju, lai tad latviešu padomju tēlotāji mākslinieki nostātos savas darba tautas priekšā visā augumā, spožumā un radīšanas kvēlē.

Bet ko mēs vērojam? Vesela rinda mūsu ievērojamāko, pazīstamāko, nopelniem bagātāko mākslinieku nav nemaz piedalījušies šajā izstādē. Tā piemēram no visai dažā Valsts mākslas akadēmijas profesoru un pasniedzēju pulka izstādē ir atrodami tikai ar pūlēm daži. Vai tad visem šim lielajam ievērojamo mākslinieku klāstam nav nekādas ziņas, ne dalības tai jauncelsmes darbā, ko ar tādām pūlēm, sviedriem un darba kaismi veic visa Padomju Latvijas darba tauta. Vai viņš arī tāpat kā līdz šim grib noslēgties savu «kluso dabu» klusajā, ērtajā klusumā? Apskatāmā atjaunošanai un celtniecībai veltītā izstāde bija tāda vieta, kur varēja likt savu pirmo soli. Mākslinieku, kas to darīja, izrādījās nebija daudz.

Patiesi no visas sirds apsveicams un godājams šo mākslinieku veselīgais prāts, skaidrā acs un alka iet līdzsolī ar visu darba tautu. Ieslēgties ar savu radošo darbu visas sabiedrības jauncelsmes un jaunuzbūves kvēlē un panākumos, kaut arī viņi vēl daudzējādi atrodas vecās mākslinieciskās domāšanas un dzīves redzēšanas gūstā. Tā ir tikai pārejoša parādība, tā ir noteikti tālākā spraigā darbā novēršama kļūme, ko mākslinieki pārvarēs un pakāpsies uz vēl plašāka cela, ietvers vēl vairāk dzīves savos audeklos, sapratīs to ciešāk un īpatnējāk.

Izstādes audeklos mēs redzam ostu, Rīgas ostu izpostītu, Rīgas ostu, ko atjauno. Redzam milzīgos celtņus montēšanas brīdī un izkraušanas-iekraušanas darbā, redzam Rīgas ostas atjaunotās celtnes, rūpnīcas, tvaikoņus, kas krāsaini kūpina savus skursteņus un mirdzina saulē košos, spožos sānus. Stipri un ilgi ož pēc krāsas, gaisos plīvo un lidinas akmeņoglu smalkie putekļi, šņāc motori, skan ķēdes, gausi kā piles slīd platajos Daugavas ūdeņos plosti — dzīve aug, darbs risinas visās vietās, bet paša galvenā — šā darba darītāja, veicēja un cēlēja — cilvēka mēs izstādes audeklos un tvērumos redzam gandrīz maz jeb nemaz. Mūsu mākslinieki neprot cilvēku, visu darbu darītāju, socialistiskās valsts celēju un ieguvēju nostatīt pašā darba vidū pašā redzamākajā vietā, jo taču ar cilvēku radītāju viss sākas un arī katrs veikums beidzas. Cilvēka nozīmi mūsu mākslinieki vēl nav izpratuši, nav mākslinieciski nojēguši to, ka savos darbos viņiem vispirms jāparāda cilvēks kustībā jaunrades alkmē. Tagad izstādē daba pārveidota un nepārveidota, cilvēka roku celtais ir aizstājis pašu cilvēku, pat viņu galīgi izstūmis no darba lauka. Soļo kurp gribi.

Šinī izstādē pat rodami tādi autori, kas parādījuši tikai akmeņoglu kaudzi ostas krastā, visai melnu, rāmu un klusu pusdienas siltajā saulē, domā ar to atklājam ostas atjaunošanu un celtniecību. Vai parāda rūpīgi nogleznotus desmit baļķus, tas ir plostu, kas ar veiksmīgi izmeklētu parakstu šķietas sirsnīgi un ilgi piedalījušies kopējā mērķa un uzdevuma — Stalina piecgades veikšanā. Tas pats sakāms par autoru, kas lepni franču gaumē uzgleznō acīs krītošus tukšus Daugavas ūdeņus un blakus tiem spilgtus un arī tukšus krasta apstādījumus, laikam pārliecībā, ka godam pildījis savu pilsoņa un mākslinieka pienākumu.

Šādu autoru izstādē krietns skaits bet beigsim viņu uzskaiti, piemetinādami, lai viņu darbi cik būtu slikti vai labi, galvenais tie pavisam neiederas ostas un rūpniecības objektu atjaunošanai un celtniecībai veltītā izstādē.

Arī tie mākslinieki, kas cenšas parādīt padomju cilvēku ne vienmēr uztver to pilnā un īstajā būtībā. Tā Juris Ņikitins sniedzis liela apmēra darbu eļļā, ko pieticīgi nosaucis par uzmetumu. Nerunājot par dažām tīri amatnieciskajām paviršībām un atzīstot jaunā mākslinieka visai labo drosmi, gribas tikai novēlēt uz priekšu viņam padomju cilvēku, padomju strādnieku parādīt ne statiski, gatavojoties darbam, bet gan paša intensivā darba procesā.

Šīs problemas atrisinājumā vistuvāk no izstādē skatāmiem autoriem piegājis Fricis Roždārzs savā nelielajā eļļā Darbā. Te strādnieks parādīts sava darba cēliena, izturībā, apņēmībā un veikumā.

Rīgas jūras ostas un rūpniecības objektu atjaunošanai un celtniecībai veltītā izstāde visai zīmīga. Tā parāda mūsu tēlotāju mākslai turpmāk ejamo ceļu, visai lielā mērā atklāj viņas kļūdas, neveiksmes, kā arī atsevišķo sasniegumu un jaunrades neapklusināmo gribu. Žēl, ka šinī izstādē nemaz nav pārstāvēta tēlniecība un tik vāji mūsu stiprā grafika.

Aleksandrs Čaks

PADOMJU LATVIJAS 7. GADADIENAI VELTĪTA SANĀKSME RAKSTNIEKU SAVIENĪBĀ

Rakstnieku un Mākslinieku savienības, atzīmējot Padomju Latvijas 7. gadadienu, — 21. juliju, š. g. 19. julijā savā klubā bija rīkojušas šai svētku dienai veltītu savienību darbinieku sanāksmi. To atklāja Rakstnieku savienības valdes sekretars K. Krauliņš. Par Padomju Latvijas 7. gadadienu un viņas sasniegumiem referēja LK(b)P Rīgas pilsētas komitejas pārstāvis Freimanis.

PĒTERIS BARISONS

Pašā mūža vasarā, spēku raženākajā plaukumā miris Barisons.

20. julijā viņu guldījām dzimtās Sēlpils smiltainē.

Komponista Barisona dzīves ceļš ir daudzu latviešu censoņu ceļš pagātnē. Lasīdami patiesi un sirsnīgi uzrakstīto nelaika autobiografiju, mēs klausāmies daudz dzirdētā stāstā par sūro un grūto cīņu par savu izglītību, savu māksliniecisko dziņu piepildījumu.

Jau kopš septītā dzīvības gada mazturīgu zemnieku dēls Pēteris Barisons meklē ceļus, kā tuvoties savam ilgu mērķim — muzikai. Bet tikai 19 gadu vecumā viņam beidzot izdodas aizbraukt uz Rīgu un sākt mācības E. Vīgnera Fonoloģijas institūtā.

1923. gadā Barisons iestājas Valsts konservatorijā, kompozicijas klasē. Blakus studijām viņš strādā arī muzikas skolotāja darbu. 1933. gadā darbojas kā suflieris Valsts operas teatrī, vasarās diriģē simfoniskus orķestrus Rīgas Jūrmalā, Jelgavā un radiofonā. Tādējādi sagādā sev līdzekļus iztikai, kā arī gūst ļoti vērtīgu pieredzi un muzika praksi, kas visai noderīga arī komponēšanas darbā. 1934. gadā P. Barisons beidz konservatoriju, absolvēdams kompozicijas un orķestra diriģentu fakultates, bet 1936. gadā viņš jau ir muzikas augstskolas docents obligatās teorijas klasē.

Muzikas pedagoga amatam Barisons ziedojis savus labākos spēkus cildenākās domas, jūtas. Muzikas jaunrade bija Pētera Barisona otrais lielais aicinājums, viņa kvēlāko ilgu skaistākais piepildījums.

Neskaitot pirmos mēģinājumus, par viņa kā skaņraža darbības sākumu varētu minēt 1933. gadu, kad Astoto Dziesmu svētku krājumos iespiesta P. Barisona kora dziesma «Dziesmas, lielas lidotājas». Tad arī jaunā daudzsološā autora vārds sāk aizvien biežāk rotāt mūsu izcilāko koru koncertu programas. Barisona 1. un 2. simfonija izpelnas plašu ievērību padomju laikā. Panākumi rosmina komponistu arvien intensivākai jaunradei.

Darbu pārtrauc karš, smagie vācu okupacijas gadi.

Baigo laiku drūmie pārdzīvojumi jūtīgo mākslinieku ļoti nomāc. Viss tas ļauni atsaucas uz viņa slimo sirdi.

Padomju Armijai atbrīvojot Rīgu no vācu iebrucējiem, komponists drīzi atkal atspirgst, atgūst dzīves un darba prieku.

Sparīgi viņš metas atjaunotās Valsts konservatorijas jauncelsmes darbā. Ar dziļu apzinību un prasmi Barisons pilda savus kompozicijas fakultates dekana un profesora pienākumus, tāpat arī vada orķestra diriģenta klasi. Aktīvi viņš piedalās arī daudzos sabiedriski organizatoriskos pasākumos. Dziļi pārdomātie, lietiškie spriedumi, ko profesors atjautīgi, kodolīgi izsaka dažādās sēdēs un sanāksmēs sniedz ne mazums vērtīgu ierosmju un padomu visam kolektivam. Noorganizējoties Latvijas Padomju komponistu savienībai, Barisons iesaistās arī Muzikas Fonda pārvaldes darbā. Pēteris Barisons ir viens no tiem pirmajiem komponistiem, kurš 1944. gada ziemā dodas uz Maskavu, lai tur dziļāk iepazītos ar Padomju Savienības mākslas dzīvi. Atbrīvotajā Latvijā komponists dzīvoja pilns lielu, skaistu jaunrades nodomu un gaišu nākotnes cerību. Taču iedragātā veselība jūtami kavēja un traucēja šo nodomu straujāku, intensivāku piepildīšanos. Šopavasar profesors jau bija spiests pārtraukt dažu lekciju lasīšanu sirds vājuma dēļ.

Intensivais darbs pedagoga un dekana amatā prasa ļoti daudz laika un enerģijas. Barisons tomēr vienmēr prata atlicināt laiku arī komponēšanai. Pēdējo gadu lielākais sniegums ir viņa «Latvju rapsodija» klavierēm ar simfonisko orķestri, kas savu pirmatskaņojumu piedzīvoja pērn, komponistu savienības plenumā. Vēlāk tā atskaņota radiokomitejas koncertos un nesen arī Maskavā (diriģents A. Jansons, solists pianists J. Kalniņš). Šovasar komponists cītīgi strādāja, pabeigdams savu Svētku uvertīru, veltītu Lielās Oktobra Socialistiskās revolucijas 30. gadadienai. Jo rosīgi viņš gatavojās arī kora dziesmu komponēšanai mūsu nākamajiem lielajiem Dziesmu svētkiem, solijās ar kuplu devu piedalīties Komponistu savienības rīkotajā konkursā. Viņa atstātajos nošu manuskriptos atrasta arī nesen iecerētās 3. simfonijas 1. un 2. daļa, «Melodija» un «Rotaļa» vijolei ar klavierēm. Viss liecina, cik nopietni autors domājis, kad uz draudzīgo skubinājumu — dot ātrāk un vairāk skaņdarbu, atbildēja: «Būs, drīzi, drīzi būs! Es tikai krāju spēkus.»

Īss bija Pētera Barisona skaņraža darbības laiks — nepilni 14 gadi. Sasniegumi tomēr visai ievērojami, atstāto skaņdarbu saraksts plašs un daudzpusīgs.

Visraženāk viņa talants izteicies simfoniskajā novadā.

Viņš atstājis trīs simfonijas: A-dur, Es-dur un Trešo — nepabeigto simfoniju; trīs preludijas, divus simfoniskus tēlojumus («Līgo» un «Teika»); traģisko poemu lielam simfoniskam orķestrim, Svītu «Ziedu vija» 5 daļās. Muzikāli un tehniski iezīmīgas, veikli veidotas arī Barisona kantates korim un simfoniskam orķestrim: «Gaišā stunda», «Dzimtenei», «Brīnumzeme» (ar solistiem) un «Nāves sala» (simf. balāde ar solistiem).

Kamermuzikas koncertos daudzkārt atskaņots Barisona H-moll stīgu kvartets. No klavierdarbiem minami «Latvju Rapsodija» klavierēm ar simfonisko orķestri; Sonata Des-dur, Sonata b-moll, 4 Preludijas un Etide. Korim komponists devis ap 30 dziesmu (jauktam, vīru un sieviešu koriem), solo balsij — klavieru un arī orķestra pavadījumā — ap 20 dziesmu.

Vienmēr viņu valdzinājusi arī latviešu tautas dziesma; nopietni viņš iedziļinājies nacionālā stila problemās. Latvisku harmoniju meklējumus pauž arī viņa «Latvju rapsodijas» veidojums.

Pētera Barisona darbus vispārīgi raksturo cildena iecere, vijīgs melodisms, muzikalo domu dabīgs plūdums, rāms un drošs tehniskais veidojums. Viņa rakstība vienkārša, nesamākslota, ar noteiktām personības iezīmēm.

Ar Pētera Barisona nāvi esam zaudējuši daudzsološu komponistu, izcilu muzikas pedagogu, klusu un rosmigu kulturas darbinieku, smalkjūtīgu, atsaucīgu draugu, neaizmirstamu gaišu cilvēku.

Milda Zālīte

Atrasti jauni Jaņa Rozentāla darbi

Tuvākajā laikā Valsts latviešu un krievu mākslas muzejs iegūs savā īpašumā piecas Jaņa Rozentāla gleznas, kas vēl līdz šim plašākai publikai nebija pazīstamas.

Ļeņingradā, kādā privatā kolekcijā, atrastas piecas Rozentāla gleznas, kuras viņš gleznojis savas jaunrades brieduma laikā (1900.—1901. g.). Šīs gleznas ieguvusi Mākslas lietu pārvalde pie LPSR Ministru Padomes Valsts latviešu un krievu mākslas muzejam. Starp tām ievērojami divi aktrises Kameņevas-Stengeles portreti, kurus Rozentāls gleznojis Varšavā 1901. gadā. Šais portretos lieliski asi raksturota tēlotāmā persona, tai pašā laikā izcelot mākslinieces pozitīvās raksturīpašības un sievietisko pievilcību. Kameņevas-Stengeles portrets ir tā laikmeta dokuments, kad mākslinieks radīja lakoniskiem, vienkāršiem izteiksmes līdzekļiem. Krēsla stūris ar nevērīgi nomestu puķu pušķi vienā portretā un ceriņi otrā pasvirro aktrises jaunību un svaigumu. Abos portretos redzam Rozentālu kā lielu realistu, kas uzticīgs savu skolotāju Repina un Makovska vēlējumiem. Ļoti skaists Rozentāla darbs ir arī «Ziemas peizaža Somijā», kas ar savu smalko, sidrabaino koloritu un brīvo gleznainību dziļi parāda ziemeļu skaistumu. Šis peizaža liecina, ka Rozentāls pamatīgi, kritiski izstudējis somu mākslinieka Edelfelda jaunradi. Pērējie divi jaunatgūtie darbi ir studijas, kas rāda mākslinieka jaunrades laboratoriju (darbnīcu). Visi minētie darbi ir ļoti labs piemērs mūsu māksliniekiem, kā vienkāršiem līdzekļiem izteikt realus tēlus ar lielu iekšēju spēku.

A. Eglītis,
Valsts latviešu un krievu mākslas muzeja direktors

Kameņevas-Stengeles portrets

Somijas ziemas ainava

Kameņevas-Stengeles portrets

Laikraksts «Literatura un māksla» iznāk vienreiz nedēļā. Redkoleģija: **J. Grants** (atbildīgais redaktors), **M. Buša, N. Grīnfelds, A. Grigulis, A. Krūmiņš, A. Lapiņš, A. Sakse.**
Redakcijas adrese Rīgā, Kr. Barona ielā 12. Telefons 21997. Runas stundas no pl. 10—14. Numurs maksā Rbļ. 1. — Abonēšanas maksa Rbļ. 52,— gadā.
Abonentus pieņem Preses apvienība Rīgā, Kirova ielā 41/43. Izdevējs Latvijas laikrakstu un žurnalu izdevniecība Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40.
Iespiests Latvijas Poligraftresta 1. tipografijā »Cīņa», Rīgā, Blaumaņa ielā 38/40 JT07426.